

ТЕМА 1. ГРОШІ І ЇХ ФУНКЦІЇ

План

1. Гроші в кругообігу.
2. Сутність та види грошей.
2. Функції грошей.

1 Використання грошей для обслуговування процесів накопичення вартості і її продуктивного використання (інвестування) істотно змінило їх суспільне призначення. З простого засобу звернення вони перетворилися на носія самовозрастаючої вартості, тобто у форму капіталу. Вони почали широко обслуговувати використання накопиченої вартості для фінансування розвитку виробництва, формування на цій основі маси позикового капіталу і його руху. Забезпечення зростання вартості стало пріоритетною метою руху грошей в процесі відтворення, що у свою чергу впливає на економічні відносини і інтереси економічних суб'єктів. В зв'язку з цим прийнято розрізняти гроші як гроші і гроші як капітал.

Гроші як гроші використовуються переважно для реалізації наявної споживчої вартості, тобто на цільове призначення обмежується посередництвом в обміні.

Гроші як капітал використовуються для забезпечення зростання наявної вартості, причому продуктивну вартість необхідно реалізувати і накопичити таким чином, щоб її збільшити. Це можливо в тому випадку, якщо гроші використовують для формування промислового або торгового капіталу, а також як судний капітал. Гроші перетворюються на капітал, як правило, при їх накопиченні, заощадженні і продажі на грошовому ринку, оскільки це дає власникові грошей додатковий дохід у вигляді відсотка.

При обслуговуванні виробничого споживання гроші одночасно є грошима і капіталом, оскільки сприяють реалізації товарів і отриманню прибули.

Найчіткіше гроші як капітал проявляють себе в умовах кругообігу капіталу окремого підприємства. Сума грошей, що є у нього, є одночасно частиною його оборотного капіталу і масою ліквідності, платоспроможності, що забезпечує його. Збільшення цієї суми приводить до поліпшення стану підприємства.

В рамках всієї економіки наявна сума грошей характеризує лише масу її ліквідності і не є частиною оборотного капіталу. Її збільшення (надмірне) приведе до знецінення грошової маси і погіршення економічного стану.

Для аналізу розглянемо схему кругообігу і ролі грошей в ній (рис. 1.1). Для спрощення моделі грошового обороту згрупуємо всі його суб'єкти в 2 основних групи: фірми і домогосподарства.

До групи «Фірми» віднесені всі юридичні і фізичні особи, які беруть участь у виробництві і реалізації ВВП.

До групи «Домогосподарства» входять всі сімейні одиниці, які мають самостійний грошовий дохід і витрати і ведуть загальний сімейний бюджет. Ця група протистоїть в обороті групі «Фірма», забезпечуючи її ресурсам (робочою

силою, засобами виробництва) і формуючи на цій основі національний дохід (грошові доходи) як основне джерело платоспроможного попиту для реалізації виготовленої фірмами продукції.

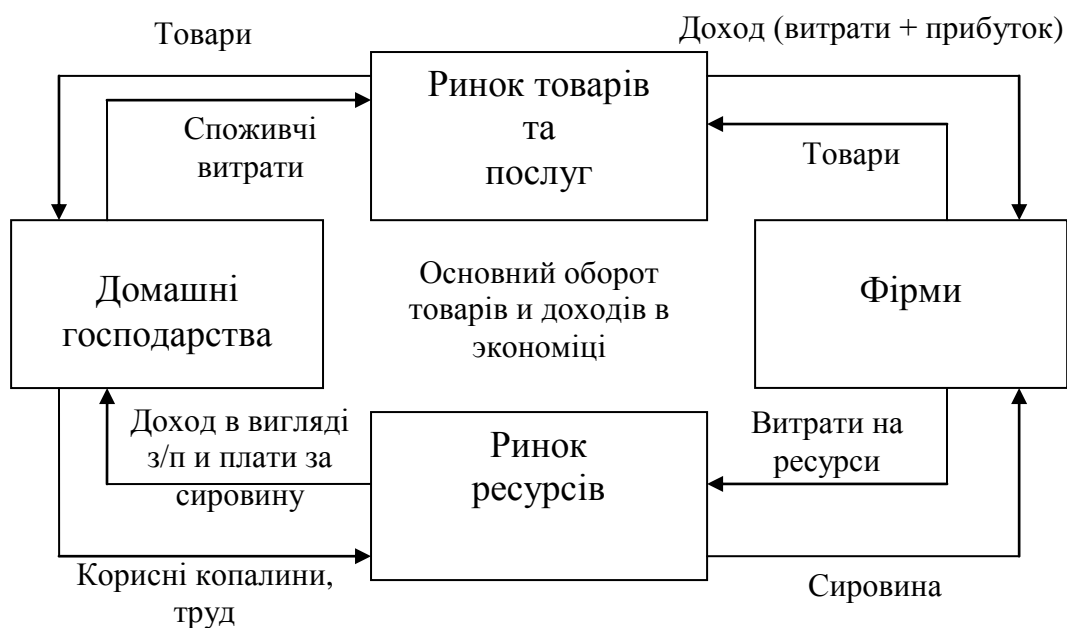

Рис. 1.1 Коло оберт продуктів і доходів

Оскільки більшість відносин між економічними суб'єктами здійснюються через ринки, в моделі виділено 2 основні ринку: ринок товарів, на якому реалізується вироблений фірмами національний продукт; і ринок ресурсів, на якому фірм набувають необхідні для забезпечення виробництва ресурси.

Грошові потоки зв'язують між собою не тільки всі групи економічних суб'єктів, але і всі ринки, забезпечуючи тим самим функціонування єдиного ринкового простору країни.

При побудові цієї схеми було зроблено декілька допущень.

1. У економіці переважає приватна власність, тому всі виробничі ресурси є власністю домогосподарства.
2. З цієї ж причини самі фірми є власністю домогосподарств і тому прибуток фірм переходить останнім у вигляді дивідендів як плата за ресурси.
3. У зв'язку з допущенням 2 фірми всі свої потреби в інвестиціях, пов'язані з розширенням виробництва, задовольняють за рахунок мобілізації засобів на внутрішньому грошовому ринку.

З урахуванням цих допущень модель грошового обороту можна представити як схему кругообігу доходів і витрат:

1. Сукупність платежів фірм, пов'язаних з придбанням виробничих ресурсів. На зустріч цьому потоку грошей рухаються куплені ресурси (потрібні гроші, звідки).

2. В результаті грошового потоку 1 здійснюється реалізація ресурсів, наданих на ринку домогосподарствами, формуючи їх грошові доходи (потік 2). У

цьому потоці враховані такі види доходів: зарплата, гонорари, рента, доходи по акціях і тому подібне В сукупності вони складають національний дохід країни.

Надалі національний дохід розділяється на 3 частини, кожна з яких породжує свій грошовий потік. Велика його частина витрачається на споживання, у зв'язку з чим оплачується придбання продуктів на внутрішньому ринку. На схемі останні 2 не відображені, але вони представляють собою платежі податків державі, а не використовуються на споживання і податки частина доходу, формує заощадження і формують позиковий капітал на фінансових ринках. ($P_b=0$; грошей своїх немає; фірми беруть позики - інвестиції).

Якщо всі закупівлі домогосподарства, що здійснюються на внутрішньому ринку, пов'язані із споживанням, то грошових коштів, які прийшли на цей ринок по потоку 3 було б досить, щоб реалізувати весь об'єм національного доходу. Отримана фірмами виручка формує останній грошовий потік, який замикає кругообіг грошових коштів.

Об'єм цього потоку визначається об'ємом реалізованого ВВП і дорівнює НД (відображеному в потоці 2). Балансування вказаних потоків має вирішальне значення для нормального функціонування грошового обороту і всієї економічної системи.

Таким чином, дана схема показує в спрощеному вигляді послідовність взаємодії між двома основними учасниками економічних відносин, тобто домашніми господарствами, які імовірно володіють всіма видами матеріальних і трудових ресурсів, і фірмами які володіють грошовими коштами, при цьому обидві гілки обігу (ринок ресурсів і ринок товарів і послуг) повинні знаходитися в стані рівноваги. У протилежному ж випадку відбувається розвиток кризових ситуацій, що приводять до погіршення стану фінансової системи держави і зниження життєвого рівня населення.

Якщо припустити, що грошова маса є статистично незмінною величиною, то можна зробити висновок, що приріст матеріального виробництва залишатиметься на нульовому рівні. Проте в реальному житті підприємство і населення за рахунок економічної діяльності прагне одержати найвищий рівень прибутку і найбільшу кількість товару і послуг. Виходячи з умови рівноваги товарного і грошового обігу, ці задачі можуть бути досягнуті або за рахунок збільшення грошової маси, що знаходиться в обігу, або за рахунок збільшення швидкості обігу грошей, при чому останнє більш переважне, оскільки менша грошова маса піддається точнішому контролю з боку держави.

2 Гроші – сукупність активів, які використовують при укладанні договорів.

До активів відносяться: касова готівка, банківські депозити, цінні папери, позики, нерухомість і інші об'єкти фізичної власності, якими володіють фізичні особи або фірми.

Розрізняють декілька видів грошових активів.

1. Готівка – це сума випущених в обіг паперових і металевих грошей, що беруть участь в повсякденних операціях між споживачем і виробником.

2. Внески до запитання - це засоби, які люди тримають на поточних рахунках(депозитах), використовувані як правило при безготівкових і готівкових розрахунках.

Поява грошей як засобу обігу була викликана ускладненням господарських взаємовідносин, розподілом праці і необхідністю товарообміну між різними людьми.

На процес походження грошей є дві точки зору:

- 1) починаючи з Арістотеля і до 18в. У теорії грошей дуже поширеною була думка про те, що гроші виникли унаслідок угоди між людьми або ввелися законодавчими актами держави для спрощення товарообміну – раціоналістична концепція;
- 2) засновники класичної політекономії прийшли до висновку, що виникнення грошей обумовлене труднощами безпосереднього обміну продуктами праці. Їх теорія ґрунтувалася на наступному: необхідність в обміні виникла в епоху розкладання первісно-громадського ладу. До цього люди жили замкнутими общинами, в нутрії яких спільно працювали і задовольняли потреби своїх членів. У такій общині потреба в грошах і обміні була відсутня. В той момент, коли община почала проводити продуктів більше, ніж їй було потрібно для життя, виникла необхідність в міжгромадському обміні і появі грошей. Як видно, поява і розвиток грошей – це тривалий еволюційний процес, обумовлений стихійним розвитком товарного виробництва і обміну, – еволюційна концепція.

Виводи:

1. Гроші за походженням – це товар, виступаючий носієм громадських відносин, формування яких зумовило виділення з багатьох товарів одного, – грошового.
2. Гроші повинні постійно розвиватися як по суті, так і за формами існування.

Поки існують відповідні відносини гроша не можуть бути скасовані угодами людей.

В залежності від форми грошей, які використовуються в обігу розрізняють наступні системи обміну:

1. Бартер, є обмін одного товару або послуги на іншій без участі грошей. Цей вид операцій приводить до того, що людина, яка займається реалізацією якого-небудь товару вимушена об'єднувати акти купівлі і продажу, при цьому число повних збігів інтересів буває край рідко.

В даний час відроджується система бартерних відносин. Більшою мірою це відродження характерне для країн, у яких економіка знаходиться або в кризовому стані, або досягла найбільшого рівня розвитку на даний момент. Це пояснюється тим, що для країн з високим рівнем інфляції витрати, пов'язані із зберіганням грошей, як правило, перевершують втрати, які несуть підприємства при проведенні бартерних операцій. Крім того, бартерні операції дозволяють відкривати значну частину доходу від оподаткування. Вияв цікавості до бартерних операцій в розвинених країнах пояснюється можливістю зниження

витрат, пов'язаних з перерахуванням грошей при укладенні договорів і зниженням витрат на продукцію.

2. Грошовий обіг дозволяє розділити акт продажу і акт покупки, тобто якщо обмін товарами здійснюється за допомогою грошей, то продавцеві досить знайти людину, якій необхідний його товар. Отримавши при цьому гроші в результаті укладення угоди продавець сам вирішує які види товарів і послуг і в якій кількості йому необхідно придбати. Попит на гроші в цьому випадку залежатиме від: обсягу здійснюваних операцій; частоти виплати заробітної плати; часу, відведеного для сплати по рахунках; регулярності пред'явлення платіжних документів до оплати; доступності грошових коштів.

Позитивна сторона грошового обміну полягає в зменшенні витрат звернення. Це пов'язано зі скороченням витрат часу, що витрачаються на пошук збігу інтересів при бартерних операціях, тобто введення грошей дозволило різко збільшити швидкість проведення операцій, дало можливість підвищити темпи розвитку виробничої сфери.

Однією з основних умов, що забезпечують нормальне звернення грошей, є їх прийнятність. **Прийнятність грошей** полягає в готовності населення використовувати їх як засіб обміну.

3. Система раціонування - система розподілу товарів і послуг, що встановлює максимальну межу тієї кількості товарів і послуг, який може купити або отримати одна споживаюча одиниця. Введення системи раціонування як правило обумовлене різкими спадами в економіці і необхідністю встановлювати мінімальний рівень споживання на кожну людину. Проте подібний підхід до рішення питання не завжди сприяє поліпшенню роботи економіки.

Річ у тому, що подібна ситуація розподілу різко обмежує можливості вибору товарів самим споживачем і зводить обмін не до грошового, а до талонного, тобто талони починають використовуватися як засіб обміну між людьми зацікавленими в отриманні конкретного товару. А надалі вони починають обертатися паралельно з грошима, вносячи плутанину до обмінних процесів. Крім того до недосконалої системи раціонування можна віднести невідповідність кількості випущених талонів до кількості наявних товарів, що викликає черги і незадоволеність з боку споживачів.

Сучасна ринкова економіка діє на основі різних форм грошей, які можна подати так.

1. За внутрішнім змістом розрізняють:

- товарні гроші – це гроші виготовлені з товару, мають однакову внутрішню вартість у сфері обігу і за умов переходу у скарб. Здатні виступати загальним еквівалентом тому, що на їх виготовлення затрачено суспільну працю. У різні епохи роль товарних грошей виконували предмети першої необхідності (зерно, риба, худоба) та предмети розкоші та прикраси (хутро, намисто, золото);

- знаки вартості – це гроші, які не мають власної субстанціональної вартості. Основними їх формами є білонна монета, паперові гроші, банківські зобов'язання, депозитні вклади, квазігроші. Вони наділяються державою примусовим курсом та законодавчо закріплюється обов'язковість приймати їх у всіх видах платежів.

2. Залежно від форми:

- готівка – це гроші, які безпосередньо використовуються при укладанні угод;

- безготівкові гроші.

3. За економічним змістом:

- казначейські білети – нерозмінні на метал знаки вартості, що випускаються державою для покриття бюджетних витрат;

- банкноти – це гроші особливого типу, що не розмінні на золото, а в обіг випускаються центральним банком, як засіб кредитування ділових угод;

- вексель – це різновид знаку вартості, цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника сплатити визначену суму після збігу домовленого строку;

- чек – грошовий документ, який містить безумовний наказ власника рахунку у кредитному закладі про виплату тримачеві чека вказаної суми;

- депозитні гроші – різновид кредитних грошей, що не мають речового виразу та існують лише у вигляді записів на рахунках у банку;

- електронні гроші – умовна назва грошових засобів, які використовуються їх власниками за допомогою електронної системи банківських послуг.

3 В економічній літературі виокремлюють три основні функції грошей:

- міра вартості;

- засіб обігу та платежу;

- засіб накопичення.

Гроші як загальний еквівалент вимірюють вартість всіх товарів, виконуючи при цьому роль міри вартості.

Міра вартості - грошова одиниця, що використовується для вимірювання і порівняння вартості товарів і послуг.

До переваги грошей можна віднести їх однорідність, що дозволяє легко зіставити вартість різних товарів.

Використовування грошей як міри вартості привело до створення різних грошових систем, що володіють неоднаковими рівняннями складності.

Але не гроші роблять товар сумірним, а кількість витраченого на їх виробництво суспільно необхідної праці. При металевому зверненні цю функцію виконували дійсні гроші, які самі володіли вартістю.

Формою прояву вартості товару є його ціна. Проте вартість товару перетворює мінові відносини на можливість кількісних оцінок за допомогою грошей. На стадії формування товарних відносин гроша зіграли роль засобу, що прирівнював до грошей інші товари, вони зробили їх сумірними не просто як продукти людської праці, а як частини одного і того ж грошового матеріалу – золото і срібло. В результаті товари стали співвідноситися один з одним в постійній пропорції, тобто виник масштаб цін як визначена вага золота або срібла, прийнята державою за грошову одиницю.

Кожна країна встановлює свою міру вартості (тобто масштаб цін). У США – це долар, в Німеччині – євро і так далі

Але так було не завжди.

Сьогодні долар виконує і функцію засобу звернення. Але в колоніальній Америці не дивлячись на те, що основною грошовою одиницею в обігу був долар, реальний масштаб цін вимірювався в англійських фунтах.

1 фунт = 20 шилінгів

1 шилінг = 12 пенсів

1 пенс = 4 фартінги

Дана система була дуже складною, необхідно було проводити багато розрахунків.

Заміна фунтів відбулася тільки після Американської Революції.

Законом про чеканку монет в 92г. Джеферсоном була введена десяткова монетна система. Випускалися долар, 10,5,2,5. Монети в півдолара, чверть, 10,5 центів. Не дивлячись на зручність довго чинили опір і перейшли до неї люди тільки після громадянської війни.

Якби наша економіка не мала міри вартості (тільки бартер). В цьому випадку нам доведеться складати пропорції обміну кожного товару і послуги на кожен інший товар. Для різних товарів і послуг кількість можливих комбінацій розраховується як $n*(n-1) / 2$. При цьому визначення вартості товару стає проблематичним.

Всі процеси в економіці швидкоплинні і виникають ситуації, коли грошова маса перевищує об'єм виробництва. В цьому випадку виникає інфляція, тобто знецінення грошей. Для того, щоб до кінця з'ясувати функцію грошей як міри вартості необхідно з'ясувати її поведінку в умовах інфляції.

Не завжди гроші можуть виконати функцію міри вартості. У періоди економічних спадів як правило відбувається порушення законів грошового обігу, що викликає розвиток інфляційних процесів. Це призводить до знецінення грошей. Визначити інфляцію можна за допомогою наступних показників:

1) індекс цін:

$$i_p^{(t)} = \frac{P_1}{P_0} \cdot 100, \quad (1.1)$$

де P_0, P_1 – вартість споживчого кошика на початок та кінець періоду терміном t .

2) темп інфляції:

$$I_p^{(t)} = \frac{i_p^{(1)} - i_p^{(0)}}{i_p^{(0)}}, \quad (1.2)$$

3) індекс інфляції:

$$I_n = (1 + i_p^{(t)})^n, \quad (1.3)$$

де n – досліджуваний період.

Характерним прикладом припинення виконання грошима функції міри вартості є те, що при проведенні операцій і підписанні контрактів (особливо довгострокових) всі розрахунки виконуються в стабільнішій валюті (\$, євро). Хоча законодавчо встановлюється обов'язковість проведення розрахунків в національній валюті. На підставі цього можна зробити висновок: в період значних економічних спадів, що супроводжується гіперінфляційними процесами,

національна грошова система втрачає міру вартості, поступаючись місцем іноземній валюті, що має вищий рівень стабільності на фінансовому ринку.

При цьому національні гроші виконують роль тільки засобу обігу, з метою підвищення платоспроможності національної валюти багато урядів вдаються до проведення грошової реформи.

Грошова реформа - це перехід від однієї міри вартості до іншої, супроводжуваний зменшенням загальної кількості грошей.

Проведення грошової реформи як правило зводиться до зміни масштабу вартості національної грошової одиниці, що виражається в її деномінації (зниження вартості).

Причини проведення грошової реформи полягають в наступному:

- 1) гіперінфляція досягає таких розмірів, коли витрати пов'язані з виготовленням 1 банкноти, перевищують її купівельну спроможність;
- 2) проводячи грошову реформу уряд відмовляється від інфляційної політики, укріплюючи тим самим довіру до національної валюти.

Коли гроші використовуються як засіб здійснення оплати за товари і послуги ми говорили, що вони використовуються як **засіб звернення**. Гроші як засіб звернення дозволяє піти від бартерної форми звернення, оскільки використання грошей дозволяє долати індивідуальні часові і просторові межі, характерні для бартеру особливості функції грошей як засобу звернення полягає в тому, що цю функцію виконують:

1. Реальні або наявні гроші;
2. Знаки вартості – паперові і кредитні гроші.

Причому вони функціонують і як засіб платежу, і як купівельне засобів: якщо процес Т-Г-Т не уривається в часі, то звернення товарів відбувається на основі грошей як купівельного засобу, якщо відбувається розрив між покупкою і продажем товарів, то гроші виступають як засіб платежу.

Схема обігу Т-Г-Т відповідає простому товарному виробництву, коли звернення товарів реалізується на основі грошей як купівельного засобу. Формула домінує в капітальному товарному виробництві, де гроші як правило, є не засобом звернення товарів, капіталу. Функція платіжного засобу властива кредитним грошам, а купівельного – грошовому товару, але це не означає, що кожна з форм грошей не може виконувати цих функцій.

Головна відмінність між металевими і кредитними грошима криється в тому, що перші обслуговують рух товарів, а другі – рух капіталу.

Засіб накопичення - актив, що зберігається після продажу товарів і послуг і забезпечує купівельну спроможність в майбутньому періоді.

Як засіб накопичення може бути використаний будь-який актив: дорогоцінні метали і каміння, ювелірні вироби, витвори мистецтва, акції, облігації і таке інше. Проте готівка є найбільш відповідним засобом, що забезпечує накопичення, оскільки вони є найбільш ліквідним засобом, тобто володіють абсолютною ліквідністю.

Основні види активів можна розташувати в наступній послідовності, виходячи з умов зниження їх ліквідності:

- короткострокові цінні папери уряду - вважаються високоліквідними активами, оскільки їх ринкова вартість змінюється трохи з часом і вони можуть бути продані в стислі терміни на фінансових ринках, але ці активи не володіють абсолютною ліквідністю, оскільки вимагають певного часу для своєї реалізації;

- акції і довгострокові облігації, випущені в обіг приватними корпораціями володіють меншою ліквідністю, ніж короткострокові цінні папери уряду. Пояснюється це тим, що ціни даного вигляду цінні папери значніше змінюються в часі, при цьому мають вищу оплату і комісійні за проведення операції з ним на фондових біржах;

- нерухомість володіє найнижчим рівнем ліквідності. Це пояснюється тим, що продаж нерухомості може розтягнутися на декілька місяців і навіть років (залежить від стану ринку нерухомості) при цьому остаточна вартість даного об'єкту буде відома тільки на момент висновку операції.

Не дивлячись на те, що висока ліквідність готівки робить її майже ідеальним засобом накопичення в короткостроковому періоді, слід зазначити той факт, що при внесках на тривалий період власнику доводиться втрачати більший рівень доходів (при зберіганні на банківських рахунках), ніж при вкладенні грошових коштів в акції різних підприємств.

На використання національної валюти як засобу накопичення можуть зробити значний вплив інфляційні процеси, що протікають в економіці даної держави. Як правило, розвиток гіперінфляційних процесів приводить до відмови від використання національних грошей як засобу накопичення. В таких випадках всі розрахунки при проведенні операцій, а також використовуванні грошових коштів як засобів заощадження здійснюються в іноземній валюті особливо на тривалі терміни зберігання.

ТЕМА 2. ГРОШОВА МАСА

План

1. Грошова маса та способи її вимірювання.
2. Сутність понять грошова база, грошово-кредитний мультиплікатор.

1 Грошовий оборот забезпечується певною грошовою масою при чому її величина є дуже важливою характеристикою стану економічної кон'юнктури. Зміна грошової маси безпосередньо впливає на інтенсивність звернення грошей, на формування платоспроможного попиту. Забезпечення стабільності роботи економічної системи держави можливе при виконанні 2 основних умов:

- вся грошова маса, що знаходиться в обігу, повинна бути обов'язково забезпечена товарною масою національного виробництва.

- кількість безготівкових грошей, що знаходяться в обігу повинна перевищувати кількість готівки.

Тому регулювання обсягу грошової маси найбільш важливий напрям державної політики. Поняття грошової маси дуже складне, оскільки існує безліч форм і функцій грошей. Звідси виникають проблеми із вимірюванням її обсягу. Пояснюється це неоднорідністю показників виміру.

В ході практичної діяльності до складу грошової маси включають не тільки всі наявні знаки, але і депозитні гроші – спочатку короткострокового характеру, а зараз і довгострокового. Крім того, в деяких країнах центральні банки до грошової маси відносять будь-які активи, які мають певний ступінь ліквідності (облігації державних позик, страхові поліси, векселі і тому подібне).

Грошова маса - сукупність запасів грошей у всіх формах, які знаходяться у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний час. Такими суб'єктами є приватні особи, підприємства, державні установи, господарські об'єднання, які мають в своєму розпорядженні різні гроші або внески на різних рахунках в комерційних банках.

Всю грошову масу можна розділити по декількох критеріях.

1. По ступеню «готовності» окремих елементів до оборотності, тобто по ступеню ліквідності.
2. За формою грошових коштів (готівка, депозитна).
3. По розміщенню у суб'єктів грошового обороту.

Найскладніше оцінити обсяг грошової маси по першому критерію. Це пов'язано з відсутністю чіткої межі між власне грошима і високоліквідними активами, які вже не є грошима. Для спрощення аналізу і розрахунку були визначені показники грошової маси, які отримали назву грошових агрегатів.

Грошовий агрегат – це специфічний показник грошової маси, який характеризує певний набір її елементів залежно від їх ліквідності.

У статистичній практиці України для цілей аналізу і регулювання грошової маси використовується чотири грошові агрегати: M_0, M_1, M_2, M_3 .

Агрегат M_0 – відображає масу готівки, яка знаходиться поза банками, тобто на руках у фізичних осіб і в касах юридичних осіб (каса банків не входить).

Агрегат M_1 – включає агрегат M_0 + транзакційні депозити.

Транзакційні депозити - такі внески, кошти з яких можуть бути переказані іншим особам у вигляді платежів по операціях, здійснюватися за допомогою чеків або електронних грошових переказів. Вони включають внески в банках, які можуть бути використані власниками негайно, без попередження банків, тобто запаси грошей на поточних рахунках і ощадних рахунках до запитання. Транзакційні депозити приймаються всіма депозитними інститутами миру. Депозитні інститути - фінансові посередники, до числа яких входять комерційні банки і ощадні заклади, що приймають внески у населення.

Агрегат M_1 визначає ту грошову масу, яка надає безпосередню дію на стабільність економічної системи держави і визначає основні оборотні фонди країни, використовувані при укладанні угод.

Агрегат $M_2 - M_1$ + засоби на всіх видах термінових внесків, засоби на рахунках капітальних вкладень і інших спеціальних рахунках.

Агрегат M_2 заснований на здатності грошей бути ліквідним засобом накопичення купівельної спроможності. Він включає ряд активів, що мають номінальну фіксовану вартість і здатність перетворюватися на готівку або транзакційні депозити, використовувані для здійснення операцій, але в більшості випадків ці активи не можуть переводитися від однієї особи іншому.

У цей грошовий агрегат входять наступні активи:

- взаємні фонди грошового ринку - це незалежні фінансові посередники, які продають паї населенню і використовують випущені гроші для покупки короткострокових цінних паперів з фіксованим відсотком доходу. Майже весь прибуток від даних цінних паперів переходить до власників власності, при цьому взаємні фонди надають своїм акціонерам дуже обмежені можливості для користування чеками або електронними перекладами;

- ощадні внески - внески, що приносять відсоток, в депозитних інститутах, засоби з яких можуть бути вилучені у будь-який момент власником рахунку без стягування штрафних санкцій. Проте ці внески не надають їх власникам прав на користування чеками при проведенні операцій;

- депозитні рахунки грошового ринку - є активами для отримання фіксованого рівня доходу;

- термінові внески - внески, що приносять відсоток в депозитних інститутах, засоби з яких можуть бути вилучені без штрафних санкцій тільки по закінченню терміну, вказаного в договорі. В цьому випадку штрафні санкції нараховуються за передчасне переривання договору, а їх величина може перевищувати суму внеску;

- одностороння угода про зворотний викуп - короткострокові ліквідні активи, є договорами про згоду фірми або приватної особи купити у фінансової установи цінний папір, з тим щоб перепродати їх назад на наступний день за наперед обумовленою ціною, ціна продажу в цьому випадку еквівалента процентним виплатам за використання грошових коштів.

- односторонні позики в євро доларах - короткострокові ліквідні активи, аналогічні одностороннім угодам про зворотний викуп, які слугують для операцій з валютними фондами, що знаходяться на балансах депозитних організацій.

Агрегат $M_3 - M_2$ + засоби на внесках по трастових операціях банку.

Приведені агрегати відрізняються між собою і кількісно і якісно. Агрегат M_1 виражає масу грошей, яка безпосередньо знаходиться в обігу, реально виконуючи функцію засобу звернення і платежу, і тому, є найбільш ліквідною. Вона тісно пов'язана з товарною масою, яка проходить процес реалізації і тому впливає на економічну ситуацію.

Пильної уваги заслуговує і M_0 . Він має ті ж самі якісні характеристики, що і агрегат M_1 , але оскільки готівка звертається поза банками аналіз, регулювання, і контроль за нею дуже складний.

У інших грошових агрегатах враховані також запаси грошей в різних формах заощаджень. Ці гроші тимчасово прибувають у спокої, виконуючи для їх власників функцію накопичення вартості. Як видно ліквідність грошової маси з

подальшим агрегатом зменшується, в той же час росте об'єм грошової маси, що включається в агрегат, але значна частина коштів не може вступити в звернення без попереднього повідомлення банку і фінансових втрат.

В Україні маса грошей в обороті характеризується високими темпами зростання і дуже високою часткою готівки в ній.

Помічено, що рівновага між агрегатами настає якщо виконуються наступні умови:

$$M_2 > M_1, \quad M_2 + M_3 > M_1$$

Виконання цих співвідношень дозволяє збільшити безготівкову частку обігу грошових коштів і тим самим забезпечити ефективний контроль за фінансовим обігом з боку держави.

В структурі грошової маси виділяють активну і пасивну частину. До активної частини відносять грошові кошти, що реально обслуговують грошовий обіг. Пасивна частина характеризує грошові накопичення, залишки на рахунках, що можуть бути платіжними засобами.

Грошова маса в Україні створюється та контролюється Національним банком України (НБУ). Процес створення грошей має дві стадії:

- 1) НБУ збільшує свої активи шляхом надання кредитів урядові, комерційним банкам, закордонним країнам і за рахунок зростання золотовалютних резервів;
- 2) здійснюється за допомогою емісії. НБУ збільшує активи, одночасно збільшуючи свої пасиви, тобто створює грошову базу.

На коливання грошової маси впливають два фактори: кількість грошей, що знаходиться в обігу, та швидкість їх обігу. В свою чергу ці фактори залежать від обсягу комерційних операцій, стану виробництва, купівельної спроможності грошей, обсягу кредитних операцій, розміру грошової бази.

2 Показник грошової маси як всієї сукупності випущених в обіг паперових грошей і монет та депозитів потрібно відрізнити від показника «грошова база». Грошова база охоплює лише сукупність готівки, емітованої національним банком, та залишки коштів комерційних банків на їх рахунках в національному банку. Емітовані національним банком гроші називають базовими грошима, бо вони не приймають участі у кредитному банківському обороті і додатково не збільшують масу грошей в обігу. Водночас вони слугують базою для її зростання. Як показники запасу всієї готівки, що перебуває в обороті поза банківською системою і в касах банків, а також суми резервів комерційних банків на їх кореспондентських рахунках у національному банку, величину грошової бази розраховують за формулою:

$$\Gamma_{\text{б}} = \Gamma_{\text{вип}} + \Gamma_{\text{рез}}, \quad (2.1)$$

де $\Gamma_{\text{б}}$ – грошова база;

$\Gamma_{\text{вип}}$ – сума готівки, що випущена національним банком і не повернена до його фонду (готівка в обороті, готівка в касах банків);

$\Gamma_{\text{рез}}$ – сума грошових коштів (резервів), які перебувають на кореспондентських рахунках банків у національному банку.

Таким чином, **грошова база** характеризує масу грошей з боку її прояву на балансі національного банку.

Джерела формування грошової бази відрізняються від схеми формування грошової маси. Якщо грошова база складає суму зобов'язань національного банку перед комерційними банками, то безготівкові елементи грошових агрегатів охоплюють зобов'язання комерційних банків перед своїми клієнтами.

Законодавством України передбачено, що змінювати масу грошей в обігу можна лише на основі функціонування банківської системи через емісію з метою кредитування реального руху товарної маси.

Безготівкові елементи грошових агрегатів формуються комерційними банками за рахунок створення грошей самими комерційними банками через грошово-кредитний мультиплікатор.

Грошово-кредитний мультиплікатор – це коефіцієнт збільшення (скорочення) надлишкових резервів банківської системи, який утворюється внаслідок процесу створення нових банківських депозитів (безготівкових грошей) у процесі кредитування клієнтів банками на основі додаткових вільних резервів, що надійшли до банку ззовні.

Коефіцієнт взаємозв'язку між збільшенням (скороченням) надлишкових резервів банківської системи і сумою нових кредитних грошей, яку вона може створити, ґрунтується на принципі: втрачені кредитні ресурси одним комерційним банком внаслідок надання кредитів своїм клієнтам стають надбанням іншого і використовуються ним вже як власні кошти для надання у безготівковій формі своїм клієнтам. І так далі.

Ефект дії мультиплікатора постійно відтворюється тому, що втрачені резерви для одного банку створюють вільні кредитні ресурси іншого комерційного банку, тому банківська система загалом не втрачає їх, а створює надлишкові резерви. У підсумку, така спроможність банківської системи існує не завжди і не безмежна. Вона обмежується необхідністю формувати комерційними банками обов'язкових резервів, розміри яких визначаються резервною нормою (у відсотках до банківських пасивів), що регулюється законодавчо. Таким чином, джерелом кредитування можуть бути тільки вільні банківські резерви.

Вільний резерв – це сукупність коштів комерційного банку, які банк має у розпорядженні в даний момент і які можуть бути використані ним для активних операцій. Він визначається як різниця між загальним резервом і обов'язковим резервом. Цей резерв має наступну формулу:

$$ВР = К + ЗК + МБК - ВСФ - АО - ОР, \quad (2.2)$$

де К – капітал банку;

ЗК – залучені банком кошти, депозити;

МБК – сальдо заборгованості банку за міжбанківським кредитом, включаючи і кредити НБУ;

ВСФ – відрахування до центрального страхового фонду;

АО – вклади банку в активні операції, не повернуті на даний момент;

ОР – обов'язкові резерви.

Наявність вільного резерву характеризує здатність банку виконувати зобов'язання перед клієнтами і задовольняти їх попит на позики. Таким чином,

цей показник відображає, з одного боку, стан поточної ліквідності банку, а з іншого – стан його поточного кредитного потенціалу. Через регулювання вільних резервів можна впливати на фінансовий стан банку і на діяльність щодо збільшення маси грошей в обігу.

Рівень грошово-кредитного мультиплікатора залежить від норми обов'язкового резервування:

$$m = \frac{1}{r}, \quad (2.3)$$

де m - грошово-кредитного мультиплікатор;

r - норма обов'язкового резервування.

Приріст грошової маси може бути виражений формулою:

$$\Delta M = \Delta R \cdot m, \quad (2.4)$$

де ΔR - початковий приріст резервів.

Грошово-кредитний мультиплікатор може «спрацьовувати» не тільки при додатковому введенні у банківський обіг Центральним банком через кредитну емісію. Такий самий ефект буде досягнуто, якщо резерви одного з банків зростуть завдяки надходженню готівки за рахунок клієнта або ж якщо певний банк збільшить свої резерви шляхом продажу частини активів на міжбанківському ринку, в тому числі й НБУ.

Фактично рівень мультиплікатора, який склався на певний час, визначається як співвідношення загальної маси грошей в обігу і суми грошової бази за формулою:

$$mm = \frac{M_0 + D}{M_0 + R}, \quad (2.4)$$

де mm - показник фактичного рівня мультиплікатора;

M_0 – маса готівки в обігу поза банками;

D – маса грошей у депозитах комерційних банків;

R – сума резервів комерційного банку.

Процес грошово-кредитної мультиплікації відіграє важливу роль у забезпеченні пропозиції грошей відповідно до потреб економічного обігу. Таке регулювання забезпечується зміною норми обов'язкового резервування.

ТЕМА 3 ГРОШОВИЙ ОБІГ ТА ГРОШОВА СИСТЕМА

План

1. Грошовий обіг та його види.
2. Закон грошового обігу.
3. Грошова системи та її види.

1 В ході функціонування будь-якої економічної системи, яка має вузькоспеціалізоване товарне виробництво, гроші знаходяться в постійному русі

між трьома суб'єктами економіки: фізичними особами, суб'єктами господарської діяльності і органами державної влади. У суспільстві, де існує товарне виробництво, гроші обслуговують обмін сукупного суспільного продукту, обіг товарів і надання послуг, рух позикового і фіктивного капіталу, а також доходів різних соціальних груп. Початку руху грошей передують, як правило, їх накопичення у населення, юридичних осіб, на рахунках кредитних організацій, в скарбниці держави. Попит на гроші виникає при проведенні операцій, що є слідством необхідності придбання товарів і послуг.

Відмінності в характері економічних відносин між суб'єктами грошового обороту дають можливість структурувати його на окремі сектори. Першим, за логікою відтворювального процесу, видом економічних відносин, які реалізуються в грошовому обороті, є відносини обміну. Характерним для руху грошей є.

1. Еквівалентність, оскільки на зустріч грошам, які передає покупець продавцеві, переміщуються продукти рівнозначної номінальної вартості.

2. Безповоротність, оскільки отримані продавцем гроші не повинні повертатися до свого колишнього власника, вони безповоротно перейшли у власність нового власника.

3. Прямолінійність, яка виявляється в постійному віддаленні грошей від його суб'єкта обороту, який використовував їх для придбання продукції, оскільки наступний суб'єкт теж витрачає їх для нових придбань.

Такий характер руху грошей, який обслуговує сферу обміну, дає можливість виділити його в окремий сектор, що отримав назву *грошового обігу*. Узагальнюючи все вище сказане, можна зробити висновок, що **грошовий обіг** – це рух грошей у внутрішньому обороті в готівковій і безготівковій формі, який обслуговує реалізацію товарів, а також нетоварні платежі і розрахунки в господарстві.

Значна частина грошового обороту пов'язана з процесами розподілу ВВП. Рух грошей тут здійснюється нееквівалентно, тобто назустріч грошового платежу не йде реальний еквівалент у формі товарів або послуг. Цей сектор грошового обороту називається фіскально-кредитним. У цьому секторі видно дві частини.

Перша частина таких відносин носить характер відчуження, коли визначена законом частина доходу економічних суб'єктів вилучається у вигляді податків і інших обов'язкових платежів і поступає в розпорядження держави, яка використовує їх при виконанні своїх функцій. Ця частина називається фіскально-бюджетною.

Друга частина обслуговує сферу перерозподільних процесів, в яких власність суб'єктів передається в тимчасове користування (внесення грошей на депозит, покупка цінних паперів). Для цих відносин характерне отримання доходу тим суб'єктам, який передає свою власність в тимчасове використання, тобто можливість повернення в обумовлений термін і отримання відсотку або дивіденду, ця частина отримала назву кредитного обороту.

Всі ці сектори тісно взаємозв'язані, переплітаються і доповнюють один одного в процесі руху грошей, то залежно від їх форми грошовий оборот можна поділити на готівковий й безготівковий.

Хоча таке ділення грошового звернення є формальним, але між ними існують значні відмінності, які мають важливі економічні наслідки..

Готівковий обіг – це рух готівки у сфері обігу і виконання грошима двох функцій: засобу платежу та засобу накопичення.

Готівка використовується:

- 1) для кругообігу товарів і послуг;
- 2) для розрахунків безпосередньо не пов'язаних з рухом товарів і послуг, а саме розрахунків по видачі заробітній плати, премій, допомоги, пенсій, по виплаті страхових відшкодувань за договорами страхування, при оплаті цінних паперів і виплат доходу по них, по платежах за комунальні послуги.

Воно обслуговується банкнотами, розмінною монетою і паперовими грошима (білети державних скарбівниць). Право емісії грошових знаків і їх забезпечення закон покладає на центральний банк (у цих умовах гроші мають вид *банківських знаків*). В окремих випадках емісія може доручатися міністерству фінансів (його казначейству і в цьому випадку гроші називаються білетами державних скарбівниць).

Емісія *білетів державних скарбівниць* використовується безпосередньо для покриття бюджетних витрат (допускається у разі кризи фінансової системи). Щоб зняти всі перешкоди своєчасні і повним покриттям бюджетних витрат, емісійне право передається державному казначейству, яке вільно використовує це право в рамках затвердженого бюджетного дефіциту. У цьому полягає перевага цього виду емісії. Негативними наслідками такої емісії є нарощення витрат, відсутність вилучення з обороту зайвої грошової маси призводить до її знецінення.

Емісія *банківських знаків* використовується для кредитування центральним банком комерційних банків і урядових структур. У першому випадку засоби прямують в реальний економічний оборот, що створює умови для повернення до емітента через погашення позик і перешкоджає зайвому накопиченню банкнот в обороті. У іншому випадку банкноти використовуються для покриття бюджетних витрат. Але оскільки державні структури отримали їх від НБУ на кредитній основі, вони повинні вести своє фінансове господарство так, щоб повернути кредити і не допустити осідання зайвої грошової маси в обороті і їх знецінення. (наприклад, НБУ в 1993 році банкноти знецінилися приблизно 10000%, оскільки списувалися на збільшення державного боргу і по суті перетворилися на білети державних скарбівниць). Монета грає допоміжну роль – забезпечує платежі на суми, менше від розміру грошової одиниці.

Зараз на території України НБУ встановив ліміт на використання готівки юридичними особами. Це обмеження полягає у тому, що роблять підрахунок всіх грошей, що поступили в оборотну касу, і виданих грошей. Якщо залишок грошей перевищує встановлений ліміт, то сума перевищення зараховується до резервного фонду, проте дане обмеження зараз фактично не діє

Держава здійснює регламентацію і контроль операцій з готівкою. У Україні діють наступні вимоги до операцій з готівкою:

1. Суб'єкти господарської діяльності можуть здійснювати платежі в готівковій формі на невеликі суми, пов'язані переважно з формуванням грошових доходів населення;

2. Всі клієнти банків – юридичні особи можуть тримати готівку тільки в розмірах ліміту, відповідно до правил НБУ;
3. Юридичні особи зобов'язані здавати виручку на свої рахунки в банки, на власні потреби тільки у розмірі ліміту;
4. При отриманні готівки зі своїх рахунків в банках юридичні особи повинні вказати, на які цілі вони будуть використані і в якому об'ємі;
5. Використовувати отримані гроші юридичні особи винні згідно цілей і об'ємів;
6. Юридичні особи повинні розробляти прогнози своїх кас і подавати їх до банків.

У сфері готівкового обороту гроші рухаються поза банками, безпосередньо обслуговуючи відносини економічних суб'єктів. На цей оборот можуть вплинути тільки самі його учасники, залежно від того, як вони його розуміють. Це достатня перевага готівкового обороту в період перехідної економіки (можливість скоротити витрати від податків, зменшити контроль і так далі), але в теж час такі тенденції приводять до збільшення готівкового обороту, отже тінізації

Безготівковий обіг - рух вартості без участі готівки, тобто перерахування грошових коштів по рахунках кредитних установ, а також залік взаємних вимог.

Виникнення подібного виду обігу сприяло розвитку кредитної системи і появі грошових коштів клієнтів на рахунках в кредитних установах.

Безготівковий обіг характеризує зміну залишків грошових коштів на банківських рахунках, яке відбувається в результаті виконання банком розпоряджень власника рахунку у вигляді чеків, пластикових чеків, платіжних доручень, електронних засобів платежу і інших розрахункових документів. У деяких країнах в обігу використовуються казначейські векселі, сертифікати. Такий рух засобів полегшує регулювання і контроль за законністю платіжних операцій, створює сприятливі умови для захисту інтересів держави і учасників грошового звернення.

Безготівковий грошовий обіг охоплює розрахунки між:

- 1) підприємствами, засновниками і організаціями різних форм власності, що мають рахунки в кредитних інститутах;
- 2) юридичними особами і кредитними організаціями засновниками з питання отримання і повернення кредитних позик;
- 3) юридичними і фізичними з скарбницею держави по виплаті податків, зборів і інших форм обов'язкових платежів, а також одержувачу бюджетних організацій;
- 4) юридичним і фізичним особам по виплаті заробітній плати і доходів по цінних паперах, рентних платежів.

Розмір безготівкового обороту залежить від товарів в країні, рівня цін, кількості розрахунків, а також розмірів розподілених і перерозподілених відносин, що здійснюють через фінансові організації.

Безготівковий обіг має важливе економічне значення в прискоренні оборотності оборотних коштів, скороченні маси готівки, зниженні витрат обігу. Залежно від цього змісту розрізняють 2 групи безготівкового обігу: по товарних операціях; за фінансовими зобов'язаннями (обов'язкові платежі до бюджету (НДС,

НП) і позабюджетних фондів, а також погашення банківських позик, сплата відсотків по кредиту, розрахунки із страховими компаніями).

Не дивлячись на всю перевагу безготівкового звернення негативним моментом є знецінення грошей, а також втрата їх у разі банкрутства банку.

Депозитні гроші приводяться в рух командами, які поступають в банки ззовні в паперовій і електронній формі. На сьогоднішній день законодавством держави і нормативними актами НБУ вирішуються наступні питання формування і використання депозитних грошей:

- створення системи страхування банківських внесків юридичних і фізичних осіб;

- зберігання комерційними банками своїх резервів на рахунках НБУ з нормуванням залишку засобів на цих рахунках;

- створення системи міжбанківських розрахунків, яку контролює НБУ;

- визначення режиму використання грошових коштів, які зберігаються на банківських рахунках (на повний розсуд власника, або в певній черговості – хронологічною або встановленою державою);

- визначення форм розрахунків, стандарту документів і порядку документообігу;

- визначення режиму відповідальності сторін за порушення платіжних зобов'язань;

- визначення нормативного терміну для виконання банками операцій по рахунках клієнтів і відповідальність банків за порушення цих норм;

- механізм захисту банківських комп'ютерних мереж від несанкціонованого втручання.

Враховуючи, що безготівковий грошовий обіг можливий тільки у тому випадку, коли внесена готівка на рахунок підприємств, організацій, і в свою чергу право клієнта на переведення грошових коштів в готівку, можна зробити висновок: що наявно-грошовий і безготівковий обіг тісно взаємозв'язані і утворюють єдиний грошовий оборот країни.

2 Закон вартості і форма його прояву у сфері звернення – закон грошового звернення характерні для всіх речових формацій, в яких існують товарно-грошові відносини.

Суть закону грошового обігу полягає в тому, що в перебігу даного періоду для звернення необхідна тільки певна, об'єктивно обумовлена маса купівельних і платіжних засобів. Якщо формалізувати суть цього закону, то вона може бути виражена наступним рівнянням:

$$M_{\phi} = M_n, \quad (3.1)$$

де M_{ϕ} – фактична маса грошей в обігу;

M_n – об'єктивно-необхідна для звернення.

Величина M_n включає всі форми грошей, які обслуговують потреби обороту, а вимоги закону розповсюджуються і на готівкову і на безготівкову форму.

Кількість грошей, в середньому необхідних для звернення, прямо пропорційна масі товарів і рівню цін і назад пропорційна середній швидкості обороту грошової одиниці.

Цю залежності можна виразити таким чином:

$$M_n = \frac{P * Q}{V}, \quad (3.2)$$

де P – ціна одиниці продукції;

Q – обсяг виробленої продукції;

V – швидкість обороту грошей.

Але не всі товари, які реалізується, оплачуються негайно. Частина їх продається в кредит, і для їх реалізації гроші в даний момент не потрібні, що зменшує показник M_n . Одночасно в обігу гроші обслуговують не тільки реалізацію товарів, а і забезпечують погашення боргових зобов'язань. Для цього в обігу необхідна додаткова маса грошей, окрім тієї, яка обслуговує реалізацію товарів і послуг. Проте не всі боргові зобов'язання погашаються реальними грошима. Якщо вони мають зустрічний характер, то можуть взаємодіяти без участі реальних грошей.

Враховуючи всі ці додаткові чинники, які впливають на грошову масу, то величину M_n можна виразити так:

$$M_n = \frac{\sum \text{ЦРТУ} - \sum \text{ЦТКд} + \sum \text{ДО} - \sum \text{ВПП}}{(V_n + V_n V_6) / 2}, \quad (3.3)$$

де $\sum \text{ЦРТУ}$ - вартість реалізованих товарів і послуг;

$\sum \text{ЦТКд}$ - сума цін товарів проданих в кредит, термін оплати по яких ще не наступив;

$\sum \text{ДО}$ - сума платежів за борговими зобов'язаннями

$\sum \text{ВПП}$ - суми платежів, що взаємно погашаються;

V_n - швидкість грошового обігу готівки;

V_6 - швидкість грошового обігу кредитних(безготівкових) грошей.

Слід зазначити, що на етапі класичного капіталу і раніше, коли широко використовувалися золоті гроші, їх кількість регулювалася стихійно, проте, по мірі ускладнення економічних відносин і втратою золотом функції міри вартості, викликане заміною золотого стандарту паперовими і кредитними грошима, механізм стихійного регулювання кількості грошей, що знаходяться в обігу був втрачений тому зараз основну роль в грошовому регулюванні виконує держава.

При цьому кількість нерозмінних безготівкових грошей повинна визначатися вартістю всіх цінностей в країні через грошовий капітал.

При обслуговуванні обігу банківськими грошима розширюються можливості для вирівнювання M_ϕ і M_n при збереженні стійкості грошей. Вони обумовлені тим, що кредитний механізм емісії цих грошей включає умови повернення їх з обороту через погашення позик. Розширення кредитування можна збільшити M_ϕ до рівня, оскільки об'єм виданих позик певний час перевищуватиме об'єм погашених. Обмеженням кредитування величину M_ϕ можна зменшити до необхідного рівня, оскільки випереджальне погашення позик виключає частину грошей із обігу.

Емісія кредитних грошей без урахування реальної вартості товарів і послуг приводить до їх знецінення, тому головною умовою стабільності грошової одиниці країни - це відповідність потреб народного господарства в грошах до фактичного їх надходження на особистий і безготівковий розрахунок.

Великий вплив на величину грошової маси надає швидкість грошового обігу, при цьому вона, як правило, визначається непрямими методами.

Швидкість грошового обігу характеризує частоту, з якою кожна одиниця наявних в обороті грошей використовується для реалізації товарів і послуг за певний період.

У промислово розвинених країнах розраховують два показника швидкості грошового обігу.

1. Показник швидкості руху грошей в кругообігу доходів:

$$V = \frac{P \cdot Q}{M_1(M_2)}, \quad (3.4)$$

Цей показник характеризує взаємозв'язок грошового обігу і процесів економічного розвитку. Визначений таким чином показник швидкості характеризує інтенсивність використання запасу грошей в обороті, для оплати товарів і послуг. Але і не товарні платежі (фіскально-бюджетні, кредитові) теж впливають на показник швидкості обороту. Особливо помітно це вплив в показнику середньої тривалості обороту. Вона складається з тривалості збереження грошей у розпорядженні безпосередніх покупців на ринку товарів, а також тривалістю перебування їх в розпорядженні кредитних установ, фіскально-бюджетних організацій, банків. Якщо ця група суб'єктів затримує гроші в своєму розпорядженні, несвоєчасно здійснює платежі по своїх зобов'язаннях, то збільшується тривалість цієї частини обороту і розум. вся швидкість.

2. Показник оборотності грошей в платіжному обороті:

$$V_\sigma = \frac{\sum ГБР}{M_{с.р}}, \quad (3.5)$$

де $\sum ГБР$ - сума грошей на банківських рахунках;

$M_{с.р.}$ - середньорічна величина грошової маси, що знаходиться в обігу.

На швидкість обігу грошей впливають наступні загальноекономічні чинники:

- циклічний розвиток виробництва;

- темпи зростання виробництва;
- рух цін;
- грошові(монетарні) фактори;
- структура платіжного обороту (співвідношення готівкових і безготівкових коштів);
- розвиток кредитних операцій і взаємних розрахунків;
- рівень відсоткових ставок за кредитом на даному грошовому ринку, а також упровадження комп'ютерних систем для операцій в кредитних установах і використання електронних грошей в розрахунках між підприємствами.

Крім того швидкість грошового обороту залежить від своєчасності виплати доходів і рівномірності витрачання грошових коштів населення, а також рівня заощаджень і накопичень.

3 Грошова система - форма організації грошового обігу в країні, яка склалася історично і закріплена в законодавчому порядку.

Кожна держава формує свою власну грошову систему, прагнучи надати повну незалежність і здатність протистояти зовнішнім впливам, коли вони загрожують інтересам національної економіки. Наявність такої суверенної грошової системи є однією з ключових ознак політичної і економічної самостійності держави.

Грошова система в кожного країні складалася історично, її зміст і структурні елементи відображають досягнутий соціально-економічний рівень розвитку країни. Вона є складовою частиною ринкового механізму і юридично регулюється законами, встановленими державою. Ці закони визначають основні принципи, правила, нормативи і інші вимоги, які регламентують відношення між суб'єктами грошового обороту.

Грошова система формується і функціонує на базі банківської системи і розглядається як її складова. Центральний банк - це інституційний центр грошової системи. Йому належить вирішальна роль в організації і забезпеченні ефективного функціонування національної грошової системи.

Основними елементами, які формують грошову систему всіх без виключення країн, є: назва грошової одиниці; масштаб цін; види грошових знаків, які мають законну платіжну силу; валютний курс; порядок і регламентація готівкового і безготівкового обороту грошей.

Тип грошової системи визначається змістом елементів і їх взаємодією, які обумовлені тенденції розвитку і закономірності функціонування грошей в обороті.

Залежно від форми, в якій функціонують гроші, розрізняють такі типи грошових систем:

а) система металевого обороту за якою грошовий товар (золото, срібло) безпосередньо знаходиться в обігу і виконує всі функції грошей, а банкноти розмінні на метал;

б) система паперово-кредитного обороту за якою в обігу функціонують гроші у вигляді номінальних знаків вартості (казначейські і банківські квитки), що є нерозмінними на грошовий метал.

Металеві грошові системи в своїй еволюції виступали у формах біметалізму і монометалізму залежно від того, який благородний метал був прийнятий за основу (рис. 3.1).

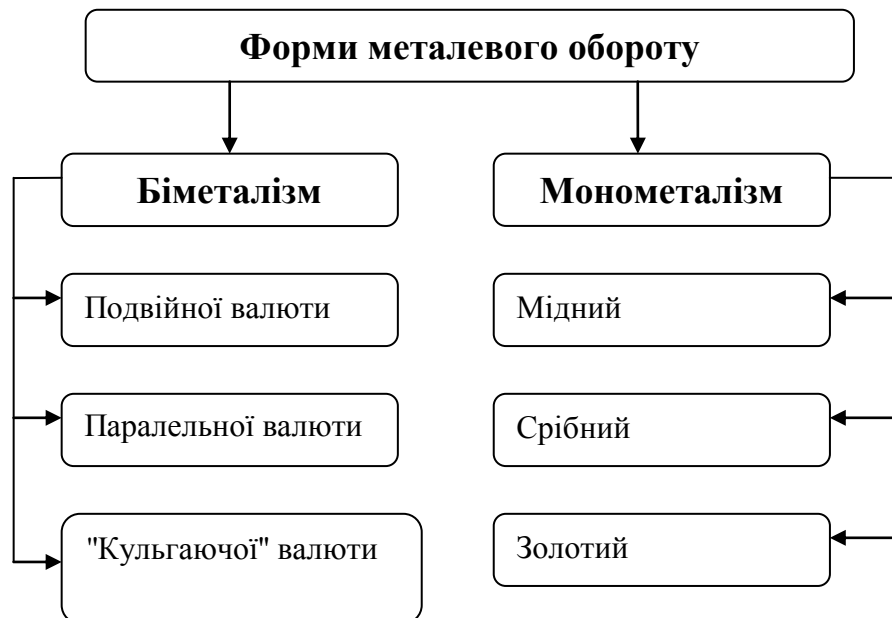

Рисунок 3.1 – Форми грошового обороту

Біметалізм - грошова система, в якій роль загального еквівалента законодавчо закріплювалася за двома металами, як правило, золотом і сріблом. Залежно від того, яке встановлювалося співвідношення між двома грошовими металами, розрізняють три різновиди біметалізму:

- 1) система паралельної валюти, за якою співвідношення між золотими і срібними монетами встановлюється стихійно на ринковій основі. При здійсненні платежів золоті і срібні монети приймалися відповідно реальній ринковій вартості золота і срібла, яка часто змінювалася під впливом ринкової кон'юнктури на грошовий товар. За відкритої чеканки обох видів монет це давало можливість підтримувати співвідношення між валютами на реальному рівні. Проте ця система створювала значні технічні незручності в організації товарообміну, оскільки ринкові зміни співвідношення двох валют за вартістю створювали постійні коливання подвійної системи товарних цін і нестабільність грошового обороту;
- 2) система подвійної валюти – встановлення в законодавчому порядку обов'язкового вартісного співвідношення між золотими і срібними монетами, які знаходилися в обігу на рівних основах за їх відкритої чеканки (наприклад, в кінці XVII ст. у Франції, Голландії і США був офіційно встановлений

монетний паритет (вартісне співвідношення між сріблом і золотом), який дорівнював 15 до 1). Вона внесла певну упорядкованість до системи ціноутворення, оскільки рівень цін виражений в золотих монетах автоматично перераховувався в другий різновид за встановленим співвідношенням. Але незабаром в біметалічному стандарті опинився інший недолік - ринкове співвідношення між вартістю золота і срібла почало помітно відкидатися від офіційно фіксованого. У цьому виявляється дія закону Коперника-Грешама: "Гірші гроші витісняють із звернення кращі";

- 3) система "кульгаючої валюти", за якою один з видів монет карбується в закритому порядку. Прикладом служить французька грошова система, коли в 1873 р. була заборонено вільна чеканка срібла, але за срібними монетами п'ятифранків залишилася необмежена сила законного платіжного засобу.

Монометалізм - грошова система, в якій роль загального еквівалента виконує один метал.

Залежно від режиму функціонування золота як загального еквівалента, розрізняють три основні різновиди золотого стандарту:

1) золотомонетний стандарт. Майже весь XIX і частина XX ст. пов'язані з плануванням системи золотого стандарту. Золотомонетний стандарт характеризується такими ознаками:

- золото виконувало всі функції грошей, а паперові гроші - засіб звернення і платежу;
- відкрита чеканка і звернення золотих монет;
- вільний розмін паперових грошей на золото відповідно до встановленого законом вмісту золота в грошовій одиниці.
- формування обмінних курсів валют на основі золотих паритетів.

Золотомонетний стандарт, завдяки системі відкритої чеканки монет, забезпечував відносну стабільність вартості грошей із-за гнучкого механізму забезпечення динамічно зростаючих потреб обігу в засобах платежу.

Впровадження золотого стандарту вимагало від кожної країни-учасниці конвертації внутрішньої валюти в золото по фіксованому курсу. Ні єдиних міжнародних норм, які регулювали б валютні відносини, не існувало. У цьому не було потреби. Основою валютних курсів був золотий паритет. Існував вільний експорт-імпорт золота, обмін національної валюти на іноземну не обмежувався. Це сприяло стабілізації валютних курсів.

Звичайно, золотомонетний стандарт вимагав від держав значних витрат на забезпечення монетою потреб звернення. Для їх забезпечення широко емітувалися паперові банківські квитки, активно розвивалася депозитна форма грошей і безготівкові розрахунки. Внаслідок цього зменшувалася частинка повноцінних монет в грошовій масі, підвищувалася здатність грошової системи гнучко змінювати пропозицію грошей відповідно змінам попиту. Разом з тим з посиленням гнучкості грошовою системи зростала загроза порушення рівноваги на грошовому ринку, що викликало необхідність посилення державного впливу на механізм саморегулювання. Була упроваджена монополізація банкотної емісії в центральному банку, законодавча гарантія обміну банкнотів центрального банку на золото за їх фіксованим вмістом, закрита чеканка монет і тому подібне.

Золото поступово перетворювалося з металу, що активно працює в обігу, в своєрідний якір, який утримував в стані рівноваги велетенську монетарну сферу, яка обслуговувалася переважно банківськими зобов'язаннями.

Золотомонетний стандарт проіснував в багатьох країнах до першої світової війни. У час війни випуск золотих монет в оборот зупинився, а золота монета частково перетворилася на скарб. Після війни золотомонетний стандарт був відновлений лише в США, де він проіснував до 1933 р.;

2) золото злитковий стандарт, за яким золоті монети в оборот не випускалися, але держава гарантувала обмін банкнот центрального банку на стандартні злитки золота. У Англії ціна стандартного злитка масою 12,4 кг дорівнювала 1700 ф. ст., у Франції злиток золота вагою 12,7 кг коштував 215 тис. франків. Золото остаточно перетворювалося на якір грошової системи, не беручи безпосередньої участі в обігу у формі монет;

3) золото девізний стандарт, за яким держава зберігала фіксацію золотого змісту національної валюти; курс національної валюти до іноземних формувалася на основі їх золотого паритету; вільний обмін національної валюти на золото через іноземну валюту. Ця форма була упроваджена в 30-ти країнах світу.

Проте така система існувала не довго. В період економічної кризи (1929-1933 рр.) вона випробувала крах. У 1933 р. золоті гроші в США були вилучені із обороту і лише нерезиденти мали право до 1971 р. купувати золото за ціною 35 дол. США за тройську унцію (31,1035 грам).

Важливим кроком до зниження ролі золота стала **Бреттон-Вудська угода** (1944 р.) країн антигітлерівської коаліції. Відповідно до цієї угоди світовими резервами і розрахунковими валютами нарівні із золотом були дві національні валюти - долар США і фунт стерлінгів Англії. Отже, монополія в міжнародних розрахунках належала золоту. Разом з тим, США зобов'язалися підтримувати розмін паперових доларів на золото за офіційною ціною 35 дол. за унцію, але тільки для центрального банку і урядових установ інших країн. Висунення долара на роль світових грошей вимагало зміцнення його позицій. З цією метою країни-члени Бреттон-Вудської системи встановили твердий паритет своїх валют щодо долара і зобов'язалися підтримувати за допомогою валютної інтервенції курси валют на рівні цих паритетів, не допускати відхилень більш як на 1%.

Починаючи з 30-х років ХХ ст. у всіх країнах утвердилася система **паперово-кредитних грошей**, не розмінних на золото. Вона базується на кредитній емісії і функціонуванні неповноцінних грошей. У звернення знаходяться паперові і металеві грошові знаки, які не мають власної внутрішньої вартості.

Характерними ознаками сучасних грошових систем є:

- втрата зв'язка із золотом. Відміна золотого стандарту і розміну банкнотів на золото;
- випуск грошей в звернення здійснюється на основі кредитування економічних суб'єктів;
- розповсюдження безготівкових форм розрахунків, електронних грошей і відповідне зменшення наявного звернення;

- формування курсу валют відбувається ринковим методом на базі паритету їх купівельної сили;
- тенденція до знецінення сучасних грошей унаслідок інфляції і втрати ліквідності;
- державне регулювання і регламентація грошового звернення;
- розвиток інтеграційних процесів і інновацій у сфері грошово-кредитних відносин.

Особливість сучасної грошової системи полягає в тому, що емісія грошей базується на загальних принципах кредитування, зокрема на принципах забезпечення і повернення позики, а це створює реальну можливість утримувати кредитну емісію на рівні реального попиту на гроші. Крім того, система кредитної емісії забезпечує еластичність грошової пропозиції, дає можливість, на відміну від бюджетної емісії, не тільки збільшувати пропозицію грошей, а і зменшувати її відповідно зниженню попиту на гроші.

Сучасні грошові системи не здатні до саморегулювання, що відкриває шлях до хронічної інфляції, тому вимагає від держав активного втручання в грошовий обіг з метою забезпечення стабільності грошей.

Сучасні грошові системи у всьому світі монополізовані державою, яка бере на себе зобов'язання забезпечувати постійність національних грошей.

Державне регулювання грошової сфери в ринкових економіках - сукупність заходів, які проводяться державою в грошовій сфері з метою забезпечення постійності національної валюти, гальмування інфляційного процесу і гнучкого забезпечення грошовою потреб економіки. Ключова роль в реалізації державних заходів належить Центральному Банку, який здатний застосувати методи прямого регулювання і опосередкованого впливу на об'єми і структуру грошової маси.

При прямому регулюванні уряд приймає директиви по емісії грошей, кредитів, організовує прямий контроль за грошовими операціями, активно втручається в грошову сферу, обмежуючи права економічних суб'єктів.

При опосередкованому регулюванні грошового звернення, яке здійснюється в ринковій економіці, всім суб'єктам грошової сфери, перш за все банкам, надається свобода дій при кредитуванні, здійсненні розрахунково-касового обслуговування і тому подібне. Парламент визначає основи грошово-кредитної політики, на проведення якої прямують зусилля всіх суб'єктів банківської діяльності. У роботу банків уряд не втручається.

ТЕМА 4 КРЕДИТ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

План

1. Сутність кредитної системи.
2. Кредит як економічна категорія
3. Принципи та функції кредиту.

1 Сучасна кредитна система – це сукупність різних кредитно – фінансових інститутів, що діють на ринку позикових капіталів і здійснюють акумуляцію і мобілізацію грошового капіталу. Вона включає два основних поняття.

1. Сукупність кредитовий – розрахункових і платіжних відносин, які базуються на певних, конкретних формах і методах кредитування.

2. Сукупність функціональний кредитовий – фінансових інститутів (банків, страхових компаній).

Перше поняття пов'язане з рухом позикового капіталу у вигляді різних форм кредиту. Друге означає, що кредитна система через свої численні інститути акумулює вільні грошові кошти і направляє їх підприємствам, населенню, державі.

Кредитна система функціонує через кредитний механізм, який являє собою наступне:

1. систему зв'язків по акумуляції і мобілізації грошового капіталу між кредитними інститутами і різними секторами економіки;

2. відносини, пов'язані з перерозподілом грошового капіталу між самими кредитними інститутами в рамках діючого ринку капіталів;

3. відносини між кредитними інститутами і іноземними капіталами.

Кредитний механізм включає також всі аспекти позикової, інвестиційної, посередницької діяльності кредитної системи в особі її іноземців.

Сукупна кредитна система, яка є основним елементом ринку позикових капіталів, складається з наступних інституційних ланок або ярусів:

1. центральні банки, державні і на пів державні банки.

2. Банківський сектор:

- комерційні банки;

- ощадні банки;

- інвестиційні, спеціалізовані торгові банки.

3. Страховий сектор:

- страхові компанії;

- пенсійні фонди.

4. Спеціалізовані небанківські кредитно – фінансові інститути:

- інвестиційні компанії;

- фінансові компанії;

- добродійні фонди;

- трастові відділи комерційних банків;

- судо-заощаджувальні асоціації;

- кредитні союзи.

Така система є типовою для більшості промислово розвинених країн, в основному для США, Японії, країн Західної Європи. Її зазвичай називають чотири або триярусною.

Проте по ступеню розвиненості тих або інших ланок окремі країни істотно відрізняються один від одного. Найбільш розвинена кредитна система США. На неї орієнтувалися інші країни.

Головною ланкою кредитної системи є банки. Сукупність різних видів банків і банківських інститутів в їх взаємозв'язку складають банківську систему.

В Україні склалася двох'ярусна банківська система:

- першим її рівнем є НБУ;
- другим – банки і банківські установи.

Судо – ощадні асоціації – це кредитні товариства, створені для фінансування житлового будівництва.

Фінансові компанії – особливий тип кредитно – фінансових установ, які діють у сфері споживчого кредиту. Вони служать важливим інструментом «проштовхування» товарів тривалого користування на ринки для крупних промислових корпорацій, особливо в умовах низького попиту і поганої кон'юнктури.

Кредитні союзи в основному призначені для обслуговування фізичних осіб, об'єднаних по професійній або релігійних ознаці.

Розвиток добродійних фондів пов'язаний з рядом обставин:

1. добродійність стала частиною підприємництва;
2. прагнення власників крупних особистих статків уникнути великих податків при передачі спадків і дарувань;
3. дозволяє крупним власникам вкрити свої капітали від обкладення прибутковим податком.

Інвестиційні компанії шляхом випуску власних акцій привертають грошові кошти, які потім вкладають в цінні папери промисловості, таким чином вони фінансують різні сфери економіки.

Особливістю накопичення капіталу страховими компаніями є надходження страхових премій від юридичних і фізичних осіб, розмір яких розраховується на основі страхових тарифів або ставок, а також доходу від інвестицій.

Небанківський кредитно – фінансові установи стали основним джерелом довгострокового капіталу на грошовому ринку, потіснивши комерційні банки.

Зниження питомої ваги комерційних банків не означає зменшення їх ролі. Вони продовжують виконувати найважливіші функції кредитної системи:

- здійснення розрахункових операцій, депозитний – чековий емісії;
- середньострокове фінансування і певна частина довгострокового фінансування.

Кредитно – фінансові установи здійснюють свої функції в економіці по трьом напрямам:

1. надання позикового капіталу промисловості і державі;
2. акумуляцію вільного грошового капіталу і грошових заощаджень населення;

3. володіння фіктивним капіталом.

Для того, щоб розібратися яким же чином діє кредитна система, необхідно розглянути поняття ринку позикових капіталів, оскільки вона є її основним елементом, і поняття самого позикового капіталу, оскільки його надання є основним напрямом здійснення її функції.

2 Позиковий капітал- це сукупність грошових коштів, що передаються в тимчасове користування на поворотній основі з обов'язковою сплатою відсотків по них. Він віддзеркалює виробничі відносини і виник на основі коло оборту промислового капіталу.

Рух позикового капіталу зводиться до формули: $G - G'$. Такий рух можливий лише на основі і в результаті кругообігу промислово, торгового капіталу $D-T-D'$. Це відбувається тому, що позичальник має можливість повернути гроші кредиторів з відсотком, оскільки в руках самого позичальника ці гроші проробляють дійсний кругообіг як капітал і використовуються для створення додаткової вартості.

Весь рух капіталу, відданого в позику, може бути відображено таким чином:

$G - G - T...B...T' - G' - G''$, тобто гроші дають у вигляді позики на придбання матеріальних ресурсів, потім здійснюється коло оберт промислового капіталу з формуванням прибутку і завершується поверненням позичених грошей x відсотками.

Як ми бачимо позиковий капітал у багатьох відношеннях відрізняється від промислового. Ці відмінності полягають в його особливостях:

1. Позиковий капітал – це капітал власність. Позиковий капітал передається в тимчасове користування промислового капіталісту. При цьому власність на капітал відділяється від його функціонування: капітал проробляє свій кругообіг на підприємстві позичальника, а як капітал-власність та ж сума вартості належить позиковому капіталістові, якому вона повинна бути повернена по закінченню терміну позики.

2. Позиковий капітал – це капітал як товар. У суспільстві капітал виступає як своєрідний товар, який власники позикового капіталу «продають» його промисловцям. Використання відданого в позику грошового капіталу виражається в тому, що підприємець купує на нього засоби виробництва, робочу силу і в результаті експлуатації робочих привласнює додаткову вартість у вигляді прибутку. Таким чином, споживча вартість позикового капіталу полягає в його здатності приносити прибуток.

3. Позиковий капітал має особливу форму руху. Позиковий капітал знаходиться весь час в одній і тій же формі - грошовій. Тоді як промисловий капітал в трьох (грошова, виробнича, товарна), а торговий в двох (грошовій і товарній).

4. Позиковий капітал має специфічну форму відчуження – форму позики. При купівлі – продажу товар передається від продавця до покупця і одночасно еквівалентна товару сума грошей переходить від покупця продавцеві. Позика відрізняється від купівлі-продажу одностороннім переміщенням вартості: капітал

спочатку переходить від кредитора до позичальника, повернення ж його відбувається лише по закінченню певного часу.

5. Позиковий капітал найбільш фетишистська форма капіталу. Його фетишистський характер полягає в тому, що здатність давати приріст (відсоток) представляється властивою грошам, як таким. В русі позикового капіталу не видно ніяких попередніх ланок між наданням позики і поверненням її з відсотком. Тому виникає видимість, що гроші володіють чудовою здібністю до самозростання незалежно від процесу виробництва або товарного обігу, тобто гроші породжують гроші.

Основними джерелами формування позикового капіталу є:

- тимчасово вільні грошові кошти держави, юридичних і фізичних осіб, що передаються на добровільній основі фінансовим посередникам для їх подальшої капіталізації і отримання при цьому прибутку;
- розбіжність часу реалізації виробленої продукції з термінами фактичного здійснення витрат на придбання ресурсів;
- поступовий знос основних фондів і необхідність формування амортизаційного фонду для їх відновлення;
- формування нерозподіленого залишку прибутку і його заощадження до моменту фактичного використання. При цьому кредитні установи, акумулюючи ці засоби на своїх рахунках, одержують наступні вигоди: відсутність отримання попередньої згоди власника розрахункового рахунку; виплати доходів по розрахункових рахунках, тобто банки одержують фактично безкоштовні ресурси.

У формуванні кредитних відносин розділяють декілька основних етапів.

1. Перший етап отримав назву первинного становлення. На ньому спостерігалось повна відсутність спеціалізованих посередників, а кредитні відносини здійснювалися за допомогою лихварського капіталу, для якого характерними рисами є: повна децентралізація відносин позики, визначувані лише прямою домовленістю між кредитором і позичальником; обмеженість розповсюдження (в основному кредитувалася виробнича сфера обігу); надвисока норма відсотка, як платня за використання позикових коштів.

Завершення цього етапу було обумовлене розвитком і ускладненням виробничих відносин, що викликали різке зростання потреб в позикових коштах.

2. Наступним етапом є етап основного становлення кредитної системи, для якого характерна поява на фінансових ринках спеціальних посередників. Вони прийняли на себе наступні функції:

- акумуляція вільних фінансових ресурсів з їх подальшою капіталізацією і передачею позичальникам на платній основі;
- обслуговування деяких видів платежів і розрахунків для юридичних і фізичних осіб (згодом для держави);
- проведення ряду спеціальних фінансових операцій (оплата по векселях і операції з нерухомістю).

Такий розвиток ситуації привів до різкого зростання попиту на позиковий капітал, збільшенню темпів розвитку промисловості і торгівлі. Вивільнення значного капіталу в промисловому і торговому обороті дозволило створити могутній позиковий фонд і спеціалізовані кредитні організації, які сприяли підвищенню темпів наукового

розвитку і здійсненню технологічних процесів. Основним недоліком даного етапу є децентралізований характер взаємодії банків, що приводило до нестійкого стану фінансових ринків і перешкоджало ефективному розвитку ринку позикових капіталів.

3. На сучасному етапі основною ознакою кредитно-фінансової системи є централізоване управління кредитними відносинами. Державні центральні банки одержали монопольні права по координації і нормативно-методичному забезпеченню кредитно-грошових відносин, формуванню повноцінної системи безготівкового грошового обігу, контролю за виконанням комерційними банками їх операцій і ліцензуванню їх діяльності.

3 Забезпечення стабільності кредитних відносин базується на строгому дотриманні основних принципів кредитування, що склались стихійно і одержали державне і міжнародне законодавче підтвердження.

Розрізняють 6 основних принципів кредиту.

1. Принцип поворотності кредиту виражає необхідність обов'язкового своєчасного повернення одержаних від кредиторів фінансових ресурсів після завершення їх використання позичальником. Практично це виражається в погашенні заборгованості шляхом переліку конкретної суми на рахунок кредитної організації або іншої особи, що надала кредит.

2. Принцип терміновості кредиту відображає необхідність його повернення у вказані терміни, зафіксовані в кредитному договорі, а не в слушний для позичальника час (окрім кредитного договору може використовуватися будь-яке боргове зобов'язання: вексель, розписка). Порушення термінів повернення позики викликає застосування штрафних санкцій у вигляді відсотка або судових претензій у випадку перевищення термінів заборгованості більш 3-х місяців. Виключенням є онкольні позики, термін погашення яких в кредитних угодах спочатку не вказується, проте чітко вказується в перебігу якого проміжку часу починаючи з моменту отримання повідомлення від банку необхідно погасити кредитну заборгованість.

3. Принцип платності кредиту (оплата позикового відсотка) виражає необхідність повернення не тільки позикового капіталу, але і платні за його використання. Встановлений банком відсоток виконує 3 основні функції:

- перерозподіл частини прибутку юридичних осіб і доходу фізичних осіб;
- регулювання виробництва і обігу шляхом розподілу позикових капіталів на галузевому, міжгалузевому, державному і міжнародному рівнях;
- на кризових етапах розвитку економіки ставка відсотка виконує функцію антиінфляційного захисту грошових накопичень клієнтів банку.

Ціна кредиту (ставка відсотка) - принципово відрізняється від механізму ціноутворення на товарному ринку. Вона відображає загальну відповідність попиту і пропозиції на ринку позикових капіталів і залежить від ряду чинників (у тому числі і кон'юнктурних):

- циклічність розвитку ринкової економіки. При економічному спаді на перших етапах відсоток росте, потім різко знижується, при зростанні об'єму випуску – росте;
- темпів інфляційного процесу. Як правило темпи приросту ставки відсотка випереджають темпи приросту інфляції;
- ефективність державного кредитного регулювання. Здійснюється через облікову політику центрального банку;

- ситуації на міжнародному кредитному ринку, тобто підвищення відсоткової ставки може збільшити приплив іноземного капіталу;
- динаміка грошового накопичення фізичних і юридичних осіб. У разі їх зниження відсоток по кредитах росте;
- динаміка виробництва і обігу визначає потребу в кредитних ресурсах позичальника відповідної категорії;
- сезонності виробництва;
- співвідношення між розмірами кредитів, що надаються державою і його заборгованістю, тобто зростанням державного боргу.

4. Принцип забезпеченості кредиту виражає необхідність забезпечення захисту майнових інтересів кредитора при можливому порушенні позичальником прийнятих на себе зобов'язань. Різновидом таких кредитів є позики під заставу або фінансові гарантії.

5. Цільовий характер кредиту. Використання коштів, що знаходяться у позичальника, оговорюється в договорі, порушення цього пункту може привести до штрафних санкцій або розриву кредитного договору.

6. Принцип диференційованого підходу до позичальника полягає в диференційованому підході до всіх категорій потенційних позичальників, залежить від політики держави і індивідуальних інтересів комерційного банку.

Розрізняють наступні основні функції кредиту (слід пам'ятати, що не завжди функції кредиту співпадають з функціями кредитних організацій):

1. Перерозподільна функція полягає в постійному перекачуванні вільних фінансових ресурсів з однієї сфери господарської діяльності в іншу, що приносить вищий рівень доходу. При цьому виникає небезпека безконтрольного перекидання фінансів з життєво необхідних галузей, викликаючи тим самим поглиблення диспропорції в структурі ринку. Тому найважливішою задачею державного регулювання кредитної системи є раціональне визначення економічних пріоритетів.

2. Економія витрат обігу полягає в залученні тимчасово вивільнених в процесі кругообігу промислового і торгового капіталу фінансових коштів для заповнення тимчасового недоліку власних оборотних коштів, виникаючого через розрив в часі між надходженням і розподілом грошових коштів суб'єктів господарської діяльності. Таке використання позикових засобів дозволяє значно підвищити швидкість обороту продукції, що випускається;

3. Прискорена концепція капіталу. Умовою стабільності розвитку економіки є концепція і накопичення капіталу, що дозволяє підвищити продуктивність праці і підвищити якість продукції, що випускається. Прискорення концепції капіталу забезпечується придбанням засобів виробництва за рахунок використання позикових, а не власних коштів, тобто даному підприємству не доводиться чекати, коли буде накопичена необхідна грошова сума у вигляді прибутку для придбання відповідного об'єкту.

4. Обслуговування товарообігу полягає у використуванні засобу платежу так званих кредитних грошей (векселі, чеки, кредитні картки, акредитиви) приводить до значного підвищення швидкості проведення операцій, стимулює збільшення об'ємів випуску продукції.

5. Прискоренні НТП забезпечується за рахунок кредитування (довгострокового) глобальних наукових програм, результати якої стають відомими через декілька років.

ТЕМА 5 ФОРМИ КРЕДИТУ

План

1. Банківський кредит.
2. Комерційний кредит.
3. Споживчий кредит.
4. Державний кредит.
5. Міжнародний кредит.

1 Банківський кредит - це найпоширеніша форма надання кредиту, при якій об'єктом операції є безпосередня передача грошових коштів. Надається виключно спеціальними кредитно-фінансовими організаціями, що мають відповідну ліцензію Нацбанку. Позичальниками в даному випадку можуть бути тільки юридичні особи. Інструментом кредитних відносин є кредитний договір або кредитна угода. Дохід по цій формі кредиту поступає у вигляді позикового або банківського відсотка, ставка якого визначається за угодою сторін з урахуванням середньої норми відсотка для конкретних умов кредитування.

До основних умов банківського кредиту (БК) відносять: операції проводяться тільки в умовах вільних ресурсів в національній і іноземній валюті; дотримання нормативів, встановлених НБУ, повідомлення НБУ про операції з іноземною валютою.

Заборонено надання кредиту на наступні цілі: покриття збитків від господарської діяльності; формування уставного фонду; погашення позик; придбання цінних паперів інших підприємств; без певного забезпечення.

Для отримання кредиту клієнт надає банку документи:

1. заява. У ній указується сума кредиту, цільове призначення, термін використання, характеристика об'єкту кредитування, гарантії;
2. фінансово – економічну інформацію;
3. форми бухгалтерської звітності;
4. показники дебіторської та кредиторської заборгованості;
5. розрахунок економічної окупності об'єкту;
6. способи забезпечення позики;
7. статутні документи;
8. картки з підписами і штампом;
9. стан рахунку і позик в інших банках.

Даний кредит класифікується по ряду базових ознак.

1. По термінах погашення:

1. Онкольні позики підлягають поверненню у фіксований термін після надходження повідомлення від кредитора, потребує стабільності на ринку позикових капіталів, зараз використовувannya у край обмежене.

2. Короткострокові позики надають, як правило, на заповнення тимчасового недоліку власних коштів у позичальника. Середній термін погашення по цьому кредиту не перевищує 6 місяців. Використовується на

фондовому ринку, в торгівлі і сфері послуг, а також в режимі міжбанківського кредитування. На вітчизняному ринку зараз короткострокові позики набули найбільше поширення і характеризуються наступними основними ознаками:

3. Середньострокові позики надаються на строк до 1 року для цілей виробничого і комерційного характеру. Найбільше поширення набули в аграрному секторі і при фінансуванні інноваційних проектів з середнім об'ємом капіталовкладень.

4. Довгострокові позики використовуються в інвестиційних цілях, обслуговують рух основних засобів, відрізняючись при цьому великими об'ємами ресурсів, що передаються. Застосовується при кредитуванні проектів, пов'язаних з реконструкцією, технічним переозброєнням або новим будівництвом на підприємстві всіх сфер діяльності. Середній термін погашення даних позик коливається від 3 до 10 років, проте в окремих випадках за наявності гарантій з боку держави можуть складати 25 років. Ці кредити призначені для фінансування довго – і середньострокових інвестицій, такі як покупка устаткування або будівництво споруд на термін понад 1 рік. Зазвичай позичальник звертається і зобов'язується погасити його серією платежів. Таким чином, термінові кредити базуються на потоці майбутніх платежів, за допомогою яких здійснюватиметься постійне погашення кредиту. Графік часткового погашення складається на основі нормального циклу відтоку і притоки наявних засобів позичальника. Деякі термінові кредитні договори не передбачають погашення основної суми довга до кінця терміну кредитування (періодично здійснюється тільки процентні платежі, а основна сума погашається у момент закінчення терміну кредиту). Забезпечення термінових кредитів виступає зазвичай основний капітал і по ним встановлюється або фіксована, або плаваюча процентна ставка. Дана ставка зазвичай перевищує ставку по короткостроковим кредитам, унаслідок ризику.

2. За способом погашення:

1. Позики, що погашаються одноразовим внеском з боку позичальника - це традиційна форма погашення короткострокових кредитів, яка не вимагає числення диференціального відсотка.

2. Позики, що погашаються в розстрочку в перебігу всього терміну дії кредитного договору, використовується при середньострокових і довгострокових позиках, при цьому конкретні умови погашення заборгованості обмовляється договором у тому числі і питання стосуються антиінфляційного захисту кредитора.

3. За способом стягування позикового відсоток

1. Позики, відсоток по яких виплачується у момент погашення. Даний спосіб є традиційним для короткострокових кредитів.

2. Позики, відсоток по яких виплачується рівномірними внесками в перебігу всього терміну дії кредитного договору, характерний для середньострокових і довгострокових кредитів.

3. Позики, відсоток по яких утримується банком у момент їх безпосередньої видачі. Використовується в основному грошовими системами з нестабільною економікою.

4. По наявності забезпечення

1. Довірчі позики: єдиною формою забезпечення є кредитний договір, застосовуються при кредитуванні постійних клієнтів у випадку, якщо банк має нагоду безпосереднього контролю фінансових рахунків позичальника. У вітчизняній практиці використовується тільки у випадках кредитування власних установ.

2. Забезпечені позики вимагають обов'язкового майнового забезпечення позичальником даного кредиту нерухомість або цінних паперів. При порушенні позичальником своїх зобов'язань його майно переходить у власність банку, розмір видаваної при цьому позики, як правило, менше середньо ринкової вартості запропонованого забезпечення і визначається угодою сторін.

3. Позики під фінансові гарантії третіх осіб. Гарантом в даному випадку служить юридично оформлене зобов'язання, в якому указується готовність гаранта, відшкодувати фактично завданого збитку банку безпосереднім позичальником. В ролі гаранта можуть виступати державні органи влади або інші юридичні особи (в окремих випадках гарантом можуть бути фізичні особи).

5. За цільовим призначенням.

1. Позики загального характеру використовуються позичальником на свій розсуд для задоволення будь-яких потреб у фінансових ресурсах. Мають обмежене застосування у сфері короткострокового кредитування і взагалі не використовуються у сфері середнього і довгострокового кредитування.

2. Цільові позики використовуються виключно для вирішення задач, визначених умовами кредитного договору (розрахунок за придбані товари, видача заробітної плати, придбання сировини і устаткування тощо). Порушення вказаних зобов'язань спричиняє за собою достроковий відгук договору з обов'язковим відшкодуванням кредитних ресурсів позичальником або штрафні санкції у вигляді збільшення відсоток ставки за кредитом.

2 Комерційний кредит використовує в основному вексельний обіг. Знаходить практичне застосування у фінансово-господарських відносинах між юридичними особами у формі реалізації продукції або послуг з відстроченням платежу. Основна мета - прискорення реалізації товарів і витягання закладеного в нього прибутку.

Основним фінансовим інструментом комерційного кредиту є вексель. Розрізняють: простий вексель, що містить пряме зобов'язання позичальника на виплату встановленої суми безпосередньо кредитору, та перевідний вексель (тратта) - це письмовий наказ позичальнику з боку кредитора про виплату встановленої суми третій особі або пред'явнику векселя.

У сучасних умовах роль векселя часто виконує стандартний договір між постачальником і споживачем.

Комерційний кредит принципово відрізняється від банківського кредиту:

- в ролі кредитора виступає не спеціалізовані кредитно-фінансові організації, а будь-які юридичні особи, пов'язані з виробництвом або реалізацією товарів і послуг;

- надається виключно в товарній формі;

- позиковий капітал інтегрує з промисловим або торговим, що в сучасних умовах знайшло вираз в створенні фінансових компаній, холдингів і інших аналогічних структур, що включають підприємства різної спеціалізації і напрямів діяльності;

- середня вартість комерційного кредиту завжди нижча за середню ставку банківського відсотка на даний період часу;

- при юридичному оформленні операції між кредитором і позичальником платня за цей кредит включається в ціну товару, а не обмовляється окремо.

Слід зазначити, що найбільше поширення комерційний кредит набув за кордоном, і в різних країнах він складає близько 75-90 відсоток від суми товарного обороту з середнім терміном погашення близько 60 днів. В Україні і країнах СНД ця форма кредиту обмежена сферою обігу з одного боку і високими темпами інфляції, а також недосконалістю законодавчої бази з іншою.

Зараз переважає 3 основні форми комерційного кредиту.

1. Кредит з фіксованим терміном погашення.
2. Кредит з поверненням лише після фактичної реалізації позичальником одержаних в розстрочку товарів.
3. Кредитування по відкритому рахунку, коли поставка наступної партії товарів на умові комерційного кредиту здійснюється до моменту погашення заборгованості по попередній поставці.

3 Споживчий кредит, головною ознакою якого є цільова форма кредитування фізичних осіб. При цьому кредиторами можуть бути спеціальні кредитні організації, а також будь-які юридичні особи, що здійснюють реалізацію товарів і послуг.

Кредит може надаватися в грошовій формі, як позика фізичній особі для придбання нерухомості, придбання товарів побутового призначення, оплати послуг, оплати дорогого лікування і так далі; у товарній формі в ході роздрібної реалізації товарів і послуг з відстроченням платежу.

В цілому ці кредити розглядаються як прибуткові з «неприємними» процентними ставками. Це означає, що ставка за кредитом зазвичай значно перевищує вартість повернутих засобів, але є найчастіше фіксованою величиною, не залежною від зміни ринкових умов протягом терміну кредитування. Об'єм споживчих кредитів залежить від економічного циклу.

Споживачі, що звертаються за кредитом, відносно байдуже реагують на зміну процентних ставок. Споживачі приділяють велику увагу розміру щомісячних виплат за кредитним договором. Використання кредиту в значній мірі залежить від рівня освіти і доходів споживачів. Інструмент досягнення бажаного рівня життя.

Кредити під заставу житлових приміщень – кредити на покупку будинків або на поліпшення житлових приміщень зазвичай припускає надання довгострокового кредиту на 15-30 років, що забезпечується даним майном. За послуги банку стягується комісія 1-2%.

Кредити в розстрочку – це коротко – і середньострокові кредити, що погашаються двома або більш платежами (щомісячно або щокварталу). Подібні кредити надаються для покупки великогабаритних товарів або для консолідації боргів, що є у сім'ї. По цих кредитах встановлюється фіксована процентна ставка (1/4 змінних ставки).

Кредити, що погашаються одноразово. Направлені на поточні потреби в наявних коштах, повертаються однією сумою в кінці терміну кредитування. Подібні кредити зазвичай надаються на невеликі суми, з терміном погашення 30 днів. Використовуються для покриття витрат на відпустку, медичне обслуговування і тому подібне

4 Державний кредит для нього характерно кредитування державою в особі органів виконавчої влади. Розрізняють рівні наступних категорій позичальників:

- конкретні галузі або регіони, що мають особливу потребу у фінансових ресурсах, якщо можливості бюджетного фінансування вже вичерпано, а позики комерційних банків не можуть бути привернуті через дію чинників кон'юнктурного характеру;
- кредитування комерційних банків в процесі аукціонного або прямого продажу кредитних ресурсів на ринку міжбанківських кредитів.

В ролі позичальника держава виступає в процесі розміщення позики або при здійсненні операцій на ринку короткострокових цінних паперів. В більшості випадків держава виступає в ролі позичальника фінансових коштів, що дозволяє не тільки розвивати життєво важливі для держави галузі, але ефективно регулювати кредитні операції в державі.

5 Міжнародний кредит розглядається як сукупність кредитних відносин між функціонуючими на міжнародному рівні міжнаціональними фінансово-кредитними інститутами (МВФ, МБРР); урядами відповідних держав і окремими юридичними особами. Характерною ознакою міжнародного кредиту є його додаткова правова або економічна захищеність у формі приватного страхування та державних гарантій.

Міжнародний кредит класифікується за декількома базовими принципами:

1. По характеру кредиту:

- міждержавний, тобто кредит, що надаються урядом однієї країни уряду іншої;
- приватний, надається приватним фірмам або підприємствами колективної форми власності (АТ, ТОВ).

2. За формою кредиту:

- державний;
- банківський;
- комерційний.

3. По місцю в системі зовнішній торгівлі:

- кредитування експортних операцій;
- кредитування імпорتنих операцій.

ТЕМА 6 ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК І ЙОГО ФУНКЦІЇ

План

1. Національний банк України.
2. Пасивні операції центрального банку.
3. Активні операції центрального банку.
4. Надзор за діяльністю комерційних банків.

Основною відмінною рисою Центрального банку є можливість випуску кредитної готівки. Ця роль закріпилася за ним історично. Цей процес почався у момент зосередження банкнотної емісії в руках небагато, найбільш надійних комерційних банків, чиї банкноти могли виконувати функцію загального звернення. Наявність безлічі банків приводила до того, що в наявності знаходилося неконтрольована грошова маса і окремі особи були багатші, ніж уряд. І тоді держава, видаючи відповідні укази, сприяла банкрутству окремих емітентів. До кінця століття вся емісія всіх банкнотів була зосереджена в руках одного банку, який почав називатися центральним емісійним банком.

Залежно від країни, в якій знаходиться центральний банк вони з погляду власності на капітал бувають:

- державні, капітал яких належить державі (Г, ФРН, Росія, Україна, Франція);
- акціонерні (США, Італія);
- змішані - акціонерні суспільства, частина капіталу яких належить державі (Японія, Бельгія).

Не залежно від того, кому належить капітал між центральним банком (ЦБ) і державою склалися тісні зв'язки, але це не означає, що держава може впливати на політику ЦБ. ЦБ є юридично самостійним, тобто ЦБ розпоряджається своїм майном як власник. Такий ступінь незалежності ЦБ від уряду є необхідним. Це пояснюється умовами забезпечення ефективності операцій ЦБ, що проводяться. Це особливо важливо в плані обмеження можливостей уряду покривати дефіцит бюджету держави за рахунок емісії, але в довгостроковому періоді політика ЦБ визначається курсом уряду, направленою на підтримку макроекономічної стабільності.

Далі ми з вами почали розглядати які ж функції виконує ЦБ і з'ясували, що він виконує чотири основні функції:

1. Здійснює монопольну емісію банкнотів.
2. Проводить грошово – кредитне регулювання.
3. Є банком банку.
4. Банкір уряду.

За ЦБ закріплена тільки емісійна монополія банкнот, тобто загальнонаціональних кредитних грошей. У деяких країнах ЦБ займається і чеканкою монет, але зазвичай цю операцію виконує казначейство. У останньому випадку ЦБ купує їх у казначейства за номіналом, а різниця між номінальною вартістю монет і їх собівартістю йде в дохід держбюджету (Сінбораж).

Емісійна монополія перетворила ЦБ на емісійно-касовий центр банківської системи, оскільки зобов'язання ЦБ (у формі, як банкнотів, так і депозитів комерційних банків) служать касовим резервом будь-якого комерційного банку. Звідси витікає наступна функція ЦБ – банк банком. Головною клієнтурою ЦБ є комерційні банки. ЦБ зберігає вільну грошову готівку комерційних банків, тобто їх касові резерви. Ці резерви поміщаються як гарантійний фонд для погашення депозитів. Такі резерви закріплені законодавчо і називаються обов'язковими банківськими резервами. Приймаючи на зберігання касові резерви, комерційних банків, ЦБ подає їм кредитну підтримку. Він є для них кредитором останньої інстанції, тобто комерційні банки (КБ) звертаються за підтримкою в ЦБ тільки у разі відсутності іншої можливості отримати кредит.

Існує певний взаємозв'язок між розміром резервів і кредитними операціями банків. Збільшення банківських позик веде до зростання депозитів і, отже, викликає необхідність збільшення обов'язкових резервів, зменшення позик приводить до протилежного ефекту. Якщо банк не має можливості підтримати необхідне співвідношення між обов'язковими резервами і депозитами, він вимушений відмовитися від видачі кредитів або продати цінні папери.

Покупка векселів у КБ називається переобліком, оскільки при цьому відбувається вторинний облік, вторинна покупка, векселів, які КБ купили у своїх клієнтів.

Короткострокові позики КБ надають під забезпечення простими і перекладними вексями, Ц.Б. держави.

І перейдемо до розгляду останньої функції – банкіра уряду. Тут ЦБ виступає як касир і кредитор уряду. У ЦБ відкриті рахунки уряду і урядових відомств. У більшості країн ЦБ здійснює касового виконання бюджету. Три функції ми з вами вже розглядали: емісія; регулювання; банка банком.

Їх суть полягає в наступному: доходи уряди, що поступили від податків і позик, зараховуються на безпроцентний рахунок казначейства в ЦБ, з якого показуються всі урядові витрати.

В умовах хронічного дефіциту державного бюджету посилюється функція кредитування держави і управління державним боргом. Під управлінням державним боргом розуміються операції ЦБ по розміщенню і погашенню позик, організації виплат доходів по ним. ЦБ використовує різні методи управління державним боргом: купує або продає державні зобов'язання з метою дії на їх курси і прибутковість; змінює умови продажу, різними способами підвищує привабливість державних зобов'язань для приватних інвесторів.

Облік казначейських векселів служить одним з головних інструментів короткострокового кредитування держави для покриття тимчасових касових розривів, тобто тимчасових розривів між поточним надходженням доходів і витрат державного бюджету.

Іншим методом покриття касових розривів можуть бути прямі банківські суди уряду терміном не більш за один рік.

Названі функції ЦБ створюють умови для виконання ЦБ функції регулювання весь грошовий – кредитної системи країни. Методи грошовий – кредитної політики багатобразні. Найширше використовуються:

- зміна процентних ставок, по яких ЦБ надає кредити КБ (офіційної облікової ставки);

- підвищення облікової ставки ЦБ зменшує можливість КБ в отриманні кредиту для поповнення своїх резервів, що у свою чергу приводить до скорочення їх позик і збільшення ринкових процентних ставок. Підвищуючи ставки, ЦБ проводить політику кредитної рестрикції, тобто політику обмеження кредиту. Підвищення процентних ставок активізує платіжний баланс, збільшується пропозиція іноземної валюти, а значить, знижується курс іноземної валюти і підвищується курс національної валюти;

- зміна норм обов'язкових резервів – це мінімальне відношення обов'язкових резервів до їх зобов'язань по депозиту. За допомогою цього ЦБ регулює розмір ринкового відсотка і грошову масу в обігу, тобто, характеризуючи рівень інфляції.

Ці методи впливають на операції всіх КБ і на ринок позикових капіталів в цілому. Свої функції ЦБ здійснює через банківські операції. Розгляд їх ми проведемо в другому питанні лекції.

Крім всього перерахованого вище ЦБ здійснюють створення і регламентують діяльність державної скарбниці, забезпечує зміст резервних фондів грошових знаків, дорогоцінних металів і золотого запасу, а також представляє інтереси України у відносинах з ЦБ інших держав.

2 Всі операції ЦБ діляться на пасивні й активні.

Пасивними називаються операції, за допомогою яких утворюються банківські ресурси.

Особливість пасивних операцій полягає у тому, що джерелом утворення їх ресурсів є не власні капітали і повернуті внески, а емісія банкнот. Крім того емісійні банки акумулюють депозити комерційних банків, які вони зобов'язані зберігати у вигляді касової приналежності, призначених для задоволення потреб вкладників у видачі готівки.

За допомогою кореспондуючих рахунків в територіальних відділеннях ЦБ забезпечуються розрахунки між комерційними банками. Слід зазначити, що ЦБ не виробляє нарахування на депозити комерційних банків, проте надає безкоштовні послуги для цих банків по перерахуванню грошових коштів на території всієї країни.

3 Активні – це операції по розміщенню банківських ресурсів. До активних операцій відносять.

1. Кредити НБУ комерційним банкам (КБ).

Таблиця 6.1 Економічна суть і види кредитів НБУ КБ

Види кредитів	Економічна суть
1.Через закриті кредитні аукціони	На макрорівні – через кредитування КБ здійснюється емісія грошей в звернення і

2. Кредитування під заставу державних цінних паперів	розширюється об'єм сукупної грошової маси, що створює умови для кредитної експансії банків.
3. Рефінансування активних операцій через переоблік векселів господарських суб'єктів.	На мікрорівні - кредити НБУ КБ сприяють підтримці КМБ ліквідності, зміна структури активів на користь позикових операцій, а також розширенню, при необхідності, об'єму кредитної допомоги клієнтам.
4. Стабілізаційний кредит.	

Проведення кредитних аукціонів

Механізм кредитування КБ через кредитні аукціони включає наступні елементи: організація аукціону, визначення учасників аукціону, визначення ціни кредитних ресурсів і порядок задоволення заявок, вимоги до учасників, а також їх відповідальність.

Таблиця 6.2. – Елементи кредитування через аукціони

Організація	Учасники	Ціни
Загальне керівництво здійснює Аукціонний комітет, склад якого визначає і затверджує правління НБУ, також правління визначає дату, термін і об'єм кредитів. Повідомлення про аукціон присилається не пізніше 10 днів до дня проведення	Єдиним продавцем – НБУ. Покупці: КМБ, які виконують встановлені НБУ нормативи, і своєчасно повертають раніше узяті кредити. До участі в аукціоні не допускаються філії КМБ і банки, які діють менше 1 року	Заявки задовольняються у міру зниження запропонованою по ним процентної ставки, починаючи з найбільшої
Обмеження	Оформлення	Відповідальність
Один банк не може отримати більше 50% запропонованого об'єму кредитів. Сума заборгованості по кредитах НБУ з урахуванням поданої заявки не повинна перевищувати 5-ти кратного розміру власного капіталу КМБ, розрахованого на основі останнього балансу.	На задоволені заявки банки отримують свідоцтво про купівлю кредитів. Воно є основою для оформлення в регіональному управлінні НБУ кредитного договору. Після його оформлення управління НБУ перераховує кредит на кореспондентський рахунок КМБ.	КМБ зобов'язані своєчасно погашати кредити, для цього полягає договір про забезпечення повернення отриманих кредитів. Кредити не підлягають пролонгації.

НБУ проводить тільки закриті кредитні аукціони.

Кредити під заставу державних цінних паперів

Такий вид кредитування здійснюється в двох видах: ломбардного кредиту і кредиту на основі РЕПО – угод.

Як забезпечення ломбардного кредиту використовується гос. Ц.Б., випущені Мінфіном, їх список затверджується правлінням НБУ.

Ломбардний кредит надається на строк до 30 днів.

Для отримання такого кредиту КБ винні:

- отримати ліцензію на здійснення банківських операцій, внесений до книги реєстрації і працювати не менше року.
- не мати простроченої заборгованості по кредитах НБУ і відсотках по ним.

Даний кредит оформляється КБ і регіональним управлінням НБУ такими документами:

- 1) заявка на кредит;
- 2) кредитна угода;
- 3) доручення на право реалізації НБУ цінних паперів, прийнятих як забезпечення ломбардного кредиту.

КМБ перераховують закладені цінні папери в депозитарій НБУ, де вони зберігаються протягом всього періоду користування позикою. В цей же час засоби ломбардного кредиту перераховуються на кореспондентський рахунок банку – позичальника.

Розмір – 75% від вартості портфеля Ц.Б., який наданий у вигляді забезпечення. У випадку якщо на коррахунку КМБ немає засобів для погашення кредиту і відсотка по ньому, він погашається завдяки реалізації Ц.Б. заставлених. Ломбардні кредити надаються по обліковій ставці +10% комерційної винагороди.

Репо – угоди. Для їх здійснення полягає генеральна угода між учасниками кредитування про купівлю-продаж гос. Ц.Б. на певний термін із зобов'язанням зворотної купівлі-продажу в указаний час або на вимогу однієї із сторін завчасно обумовлене ціною.

Операції РЕПО діляться на 2 види:

- 1) «пряме РЕПО» (ув, ліквідності, НБУ купує Ц.Б.).
- 2) «зворотні РЕПО» (у разі зайвої ліквідності).

Кредитування через операції РЕПО здійснюється двома способами:

- на підставі безпосередньої домовленості між КБ і НБУ;
- на основі тендеру заявок КБ. Повідомлення посилається не пізніше, ніж за тиждень до його проведення з вказівкою тривалості операцій РЕПО і умов проведення тендеру. КБ в заявках пропонують свої умови щодо ціни купівлі-продажу цінних паперів і зворотної ціни їх викупу.

Обов'язковою умовою укладення такої угоди є передача права власності на державні цінні папери. НБУ – в першій частині операцій РЕПО, покупець – отримує гарантійний внесок на основі ринкової оцінки державних цінних паперів, які є об'єктом операції РЕПО. Сума гарантійного внеску залежить: від терміну угоди, типу цінних паперів.

У разі невиконання зобов'язань КБ про зворотний викуп цінні папери у встановлений термін за встановленою ціною, він втрачає право власності на дані цінні папери і дохід по ним, а також йому не повертається гарантійний внесок.

3. Рефінансування у формі переобліку. КБ для забезпечення ліквідності можуть отримати кредит в НБУ у формі переобліку векселів. Установи НБУ здійснюють таке кредитування за умови дотримання наступних правил:

1. всі надані векселі по термінах оплати не повинні перевищувати 90 днів і повинні бути такими, щоб їх можна було опротестувати в місцях оплати вчасно.
2. векселі повинні мати не менш 2-х підписів не рахуючи підпис КБ, який надав векселі, а перевідні векселі – ще і акцент платника..
3. повинен бути встановлений НБУ ліміт кредитування

Під час користування кредитом векселі, надані на переоблік, зберігаються в НБУ. Сума позики – 50-70% вартостей векселя. КБ протягом 10-15дней до моменту погашення векселя зобов'язаний викупити їх у НБУ. Максимальний термін використання такими позиками може складати 60-75 днів. Плата за обліковий кредит встановлюється НБУ на рівні облікової ставки.

2. Девізні операції здійснюються для підтримки стабільності курсу національної валюти. Коли ЦБ продає або купує іноземні валюти, він змінює курс національної валюти. При продажі валюти на валютній біржі, пропозиція доларів збільшується, і відповідно курс їх знижується, а курс гривні росте. При покупці доларів все відбувається навпаки, курс гривні падає.

4 Забезпечення підтримки стабільності банківської системи, захист інтересів вкладників і інтересів здійснює ЦБ по засобах встановлення нормативів ліквідності і контролю за їх дотриманням.

На даний момент законом «про банки і банківську діяльність» в Україні встановлені наступні нормативи:

Норматив Н1

Цей норматив є ключовим, оскільки він оцінює достатність капіталу банку для здійснення його діяльності. Він визначається як відношення власних засобів (капіталу) банку до сумарного об'єму активів, зважених з урахуванням ризику. Числове значення даного нормативу виводиться на 8%. Це значення застосовується в світовій практиці.

Для підтримки числового значення Н1, банк повинен постійно контролювати і забезпечувати необхідний рівень ліквідності. Для цього розраховуються наступні 4 показники (нормативу).

Норматив Н2 – норматив поточної ліквідності.

Розраховується як відношення суми ліквідних активів до суми зобов'язань банку по рахунках до запитання і на строк до 30 днів.

Мінімальне допустиме значення Н2 з 1.02.99года – 70%

Даний норматив показує, якою мірою ліквідна частина всіх активів балансу банку м.б. використана для одноразового погашення зобов'язань до запитання, по яких вкладник може зажадати повернення засобів практично у будь-який момент.

Підтримка значення нормативу Н2 на необхідному рівні означає, що банк дотримує «Золоте правило» - величина, і терміни фінансових вимог банку відповідають термінам його зобов'язань.

Норматив Н3 – норматив миттєвої ліквідності.

Розраховується як відношення суми високоліквідних активів банку до суми зобов'язань банку по рахунках до запитання. Мінімальне допустиме значення встановлюється у розмірі 20%. Дотримання даного нормативу означає здатність банку виконувати свої зобов'язання на даний момент.

Норматив Н4 – довгостроковій ліквідності.

Це відношення виданих банків кредитів терміном погашення понад рік до капіталу банку, а також зобов'язань по депозитних рахунках, отриманим кредитом і іншим борговим зобов'язанням на термін понад рік.

Статутною капітал виступає реальною гарантією виконання банком своїх боргових зобов'язань, забезпечуючи тим самим його ліквідність і надійність. Мін розмір УФ (собств. засобів) складає 5 млн.єкю. $H4120 \leq \text{Max}$ допустиме значення Н4 встановлюється у розмірі 120%.

Норматив Н5 – співвідношення ліквідних активів і сумарних активів банку.

Даний норматив показує, яка д.б. мінімум частка ліквідних активів в загальній сумі активів, щоб були одночасно забезпечені і належний рівень ліквідності балансу, і високий рівень прибутковості по активних операціях. У разі зниження мінімально допустимого значення нормативу Н5 банк втрачає свою ліквідність, а отже, здатність вчасно розраховуватися по своїх боргових зобов'язаннях. При завищенні мінімум допустимого значення банки зазнаватимуть збитки по доходах від активних операцій, що свідчить про нездатність управляти ліквідністю і ефектно здійснювати свою діяльність. Min – 20%.

Разом з групою нормативів, пов'язаних безпосередньо з оцінкою ліквідності банку ЦБ в цілях підвищення загальної фінансової стійкості української банківської системи встановив ряд інших важливих економічних нормативів, максимально наближених до загальносвітових стандартів. Ці нормативи пов'язані з ліквідністю, але і мають своє функціональне значення.

Дуже важливим є **Н6** – норматив max ризику на одного позичальника, який визначається як відношення загальної суми кредитів, а також гарантій і поручительств, наданих банком одному позичальникові до власних засобів банку. Значення нормативу Н6 повинне бути не більше 25% на одного позичальника від власних засобів банку.

З досвіду українських банків відомо, що видача кредитів одна з найбільш прибуткових операцій, але в теж час вона зв'язана з можливою некредитоспроможністю позичальника, ризиком безповоротності банківських позик в строк, що приведе до невиконання боргових зобов'язань банку – кредитора, а можливо і до банкрутства. Порушуючи цей норматив багато українських банок в 95-96годах опинилися у вельми плачевному стані.

У умови відсутності в Україні федерального фонду страхових депозитів і ефективного механізму захисту внесків населення НБУ встановив норматив max

розміру повернутих ден. внесків (депозитів) населення (H_n) рівень якого складає 100% по відношенню до власних засобів банку.

Даний показник стримуватиме економічний розвиток банків. Проте залучення банками незастрахованих депозитів в необмежених сумах, власних засобів, що значно перевищують величину, може на практиці привести до зниження допустимого рівня ліквідності і втрати реальної можливості повернути засоби по внесках своїм клієнтам.

З розвитком української банківської системи, створенням фінансово – промислової групи і інших фінансових об'єднань актуальним стає використання власних засобів банків для придбання долей (акцій) юридичних осіб.

НБУ дозволив банкам участь в інших організаціях, обмеживши сукупний розмір участі до 25% суми власних коштів, а також можливість участі банку тільки в одній структурі. Таке рішення викликане тим, що ризики, які можуть виникнути в іншій сфері підприємницької діяльності, куди вкладені капітали банку, можуть істотно понизити його ліквідність і можливо привести до банкрутства.

У разі систематичного порушення законодавства комерційними банками ЦБ має право:

- ставити перед установами комерційного банку питання про здійснення заходів щодо оздоровлення фінансового стану (збільшення власних засобів, зміна структури активів), а також про проведення реорганізації або ліквідації банку;

- застосувати санкції у вигляді стягування грошового штрафу у розмірі додаткового доходу одержаного в результаті неправомірних дій комерційного банку;

- підвищувати норми обов'язкових резервів;

- призначити тимчасову адміністрацію для управління банком на період, необхідний для його фінансового оздоровлення;

- відгук ліцензії на здійснення банком операцій.

ТЕМА 8 БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

План

1. Принципи організації безготівкових розрахунків
2. Форми безготівкових розрахунків.
3. Електронні розрахунки.

1 Розвиток людського суспільства і ускладнення економічних взаємостосунків привело до необхідності відмови від готівкових розрахунків при висновку операцій і переходу до прогресивнішої системи безготівкових розрахунків, яка дозволяє спростити фінансові операції і значно підвищує швидкість висновку операцій. Безперебійність розрахунків між різними

економічними агентами, як правило, забезпечується за рахунок дотримання наступних основних 5 принципів безготівкових розрахунків:

- всі підприємства і організації зобов'язані зберігати грошові кошти на рахунках в банку, в касах підприємств дозволяється зберігання грошових сум в незначних об'ємах (касовий залишок повинен бути менше 1500грн) призначених для оплати команд. і канцелярських витрат.

- переважна частина безготівкових розрахунків повинна здійснюватися через банки.

- вимога платежу повинна виставлятися перед відвантаженням продукції або вслід за нею, не допускаючи при цьому затримки грошового платежу.

- платежі з рахунків клієнтів виробляються в банку тільки з угоди клієнта - ця умова перешкоджає банку в розпорядженні засобами суб'єктів господарської діяльності по їх розсуду.

- встановлення декількох форм розрахунків і видів платежів, що дозволяють робити вибір підприємствам.

Використання інструментів безготівкових розрахунків сприяє акумуляції значних ліквідних ресурсів на рахунках банку. Позитивною стороною безготівкових розрахунків є зменшення витрат обігу пов'язаних з додатковими витратами на друк, зберігання, транспортування і переоблік величезної кількості грошових знаків, необхідних при наявному обігу. Крім того безготівковий обіг дозволяє регулювати платіжний оборот, прискорюючи оборотність оборотних коштів при здійсненні платежів.

У безготівковому обороті бере участь не тільки грошові кошти юридичних осіб, але і фінанси фізичних осіб, що знаходяться на їх депозитних рахунках. Основою безготівкових розрахунків є міжбанківські розрахунки, що здійснюються на основі системи міжфіліальних оборотів (МФО), розрахунків по кореспондуючих рахівницях.

Рахунки МФО мають кожен філіал НБУ. МФО може здійснюватися так, щоб забезпечити збереження грошових коштів, не припускати помилки в розрахунках, виключати несанкціонований доступ до руху документів, запобігати пересилці документів і грошей не за адресою. Тому в системі МФО існує так звані початкові і у відповідь МФО, а на балансі банків є спеціальні рахунки де відображається рух даних документів.

До документів тим, що бере участь в МФО відносять спеціальні доручення на зарахування або списання грошових коштів, що одержали назву авізо.

Документ авізо - надходження грошових коштів (у відповідь МФО).

Банками постійно проводяться квітовки, тобто зіставлення початкових і кінцевих оборотів.

Важливим документом, що регламентує відносини між клієнтом і банком є укладення договору про розрахунково-касове обслуговування з відкриттям відповідного банківського рахунку, в договорі обмовляються зобов'язання банку по зберіганню грошових коштів на рахунку клієнта, зарахуванню грошових сум, що поступають із цього приводу виконанню розпорядження клієнтів про перелік і видачу грошових коштів з рахунку і проведення інших банківських операцій, що передбачають законодавчими актами, банківськими правилами і умовами

договору для рахунку даного вигляду. Відкриття рахунку виробляється банком на підставі заяви клієнта, свідоцтва, що надається, про реєстрацію (для юридичних осіб і підприємців), а так само завірена нотаріусом картка із зразками підписів і друку.

Згідно з угодою банку надається право використання грошових коштів клієнтів для проведення різних кредитно-фінансових операцій з нарахуванням, що знаходяться на рахунку, певного відсотка по цих сумах або наданням певних пільг.

Крім того, банк має право встановлювати обмеження на використання клієнтом грошових коштів з рахунку (за винятком випадків перевитрати клієнтом суми внеску), а також списувати грошові кошти без згоди клієнта за винятком випадків ухвал судових органів.

Окрім розрахункових рахунків юридичні особи можуть відкривати так звані поточні рахунки, використовувані філіалами, представництвами і відділеннями підприємств і кооперативом.

2 Розрізняють наступні форми безготівкових розрахунків:

- платіжне доручення
- чеки
- акредитиви
- платіжне доручення-вимога
- платіжна вимога

Платіжне доручення - це документ, що є дорученням клієнта(підприємства) обслуговуючому його банку, перерахувати певну суму з свого рахунку.

Цей документ дійсний протягом 10 банківських днів без урахування дня його виписки. Дане доручення приймається банком до використання тільки за наявності грошових коштів на рахунку і неможливості отримання позики платні. Документи, що повертаються платнику. Для оплати платіжних доручень по угодах, що укладаються, клієнт зобов'язаний надати в банк доручення в 3 екземплярах, після чого банк розпорядник списує з рахунку клієнта і переправляє грошові кошти разом з платіжним дорученням. Після отримання банком - постачальником платіжних доручень, він здійснює запис вказаної суми на рахунок підприємства продавця. При цьому передплата доручення розподіляється таким чином: 1 екземпляр (з відміткою банку) в банк, обслуговуючий платника, 3 екземпляри у банку-одержувача .

Розрізняють: - термінові платіжні доручення, платежі по яких здійснюється відразу після відвантаження товару, тобто шляхом прямого акцепту.

У разі крупних операцій оплата може здійснюватися частково.

- Дострокові і відстрочені платежі регулюються рамками договірних відносин без нанесення фінансового збитку учасникам операції.

Розрахунки чеками використовую при оплаті наданих послуг і придбання продукції. Оплачуються за рахунок засобів, що депонують на спеціальному

чековому рахунку. Об'єм укладених операцій по чекових книжках не повинен перевищувати встановленого банком ліміту.

Чекова книжка видається клієнту на підставі заяви клієнта, в якому вказується джерело покриття чекових витрат. У разі відсутності спеціального чекового рахунку клієнт прикладає також доручення на перелік відповідної суми для створення спеціального чекового рахунку. У разі пред'явлення до оплати чеків, що не мають відповідного фінансового підтвердження, операція вважається не дійсною, а чек повертається платнику.

Розрахунки акредитивами - це зобов'язання банку, виникаючі на підставі доручення клієнта виробити платежі відповідно до документації, підтверджуючої виконання зобов'язань протилежної сторони. При цій формі розраховані платежі здійснюються не в установі банку-покупця, а по місцю знаходження постачальника. В цьому випадку гроші виплачуються з резервів банку постачальника, а після акцептування операцій вказана сума покривається банком-покупця. У сучасній практиці використовується наступні акредитиви:

- покриті (депоновані);
- непокриті (гарантовані);
- відзивні;
- безвідзивні;

Покритий акредитив застосовується у разі встановлених кореспондуючих відносин між банком - покупцем і банком- постачальником. Виражається в списанні відповідної суми з кореспондуючого рахунку банку-емітента.

Відзивний акредитив - це акредитив, умовної дії, який можуть бути змінені або повністю анульовані банком-емітентом. Проте банк зобов'язаний сплатити всі платіжні документи, що виставляються постачальником до отримання повідомлення. Даний вид розрахунків зараз застосовується украй рідко.

Безвідзивний акредитив забезпечує тверде зобов'язання банку здійснити виплати при виконанні всіх умов акредитивного договору. Даний вид акредитиву не може бути змінений або анульований без згоди постачальника, в чю користь відкривається акредитив. Крім того постачальнику надається право відмови від даного акредитиву, якщо це передбачено умовами договору.

У акредитивному договорі обов'язково вказується найменування банка-емітента, вид акредитиву, спосіб сповіщення постачальника про відкриття акредитиву, повний перелік документів, наданих постачальником для отримання грошових коштів. Терміни надання документів для їх оплати після відвантаження товарів.

Підставою для відкриття акредитиву є заява платника в свій банк на бланках встановленого зразка, містить перелік даних, що дозволяють перевірити повноту виконання договірних зобов'язань між сторонами - учасниками.

Постачальник для отримання грошей представляє всі необхідні документи, підтверджуючі виконання акредитивних зобов'язань, при цьому угодою може бути передбачене обов'язкова наявність акцептного підпису.

До оплати не приймається реєстри рахунків без вказівки номерів товарно-транспортних накладних і виду транспорту вантажу, що перевозиться.

Розрахунки платіжними вимогами застосовуються при акцептній формі розрахунків, коли платежі здійснюються через певні проміжки часу після відвантаження товарів і виписки відповідних документів. Платежі по даному виду розрахунків здійснюються тільки в банку обслуговуючого покупця.

Акцепт-форма розрахунку, при якій перерахування коштів на рахунок постачальника відбувається тільки після підтвердження споживачем виконання всіх умов договору. У разі порушення договору споживач має право відмовити в оплаті виставленого рахунку.

Розрізняють наступні види акцепту:

1. Позитивний, при якому обов'язкова письмова угода на оплату наданих документів.
2. Негативний, при якому покупець в перебігу встановленого договором терміну може заявити відмову на оплату даних документів. Інакше дана операція вважається про акцептованою.
3. Позитивний акцепт, при якому платежі проводиться після отримання згоди покупця.
4. Послідовний акцепт - перерахування дійсних коштів з рахунку покупця здійснюється без його попередньої угоди. Проте в цьому випадку клієнт має право відмовитися від операції в перебігу 3-х днів з моменту отримання повідомлення банком.
5. Повна відмова від акцептів характерна для випадків коли одержуваний (m) не відповідає умовам договору, або продукція є бракованою, одержаний (M), який не замовлявся споживачем, або продукція, що придбавається, переадресована іншому замовнику.
6. Часткова відмова, при якому акцептується тільки частина суми вказаної в рахунку у разі завищення цін по відношенню до договірних, відвантаження додаткової не замовленої кількості продукції, неправильне оформлення платіжних документів.

Інкасо - це доручення клієнта банку стягнути грошові кошти з платника.

3 Основу електронних розрахунків складають розрахунки по пластикових кредитних картах.

Пластикова картка – це інструмент безготівкових розрахунків засіб отримання кредиту. Перші картки сучасного вигляду з'явилися в США на початку 50-х років. Зараз в США 7 загальнонаціональних асоціацій, об'єднуючі тисячі банків учасників. У Україні з'являється великий інтерес до зарубіжних картковими систем. Зараз багато українських банок випускають власні картки і картки з логотипом найбільших міжнародних карткових асоціацій («Віза», «Майстер Кард»). Для України це проблема зараз грає дуже важливу роль, оскільки випуск карток дозволяє інтегруватися в світову систему банківських послуг, підняти діловий імідж банку, завоювати ринок і привернути клієнтуру.

Згідно класифікації Банку міжнародних розрахунків в м. Базелі безготівкові розрахунки можна розділити на 2 крупних групи залежно від

інструкцій учасників платіжного обороту про переказ коштів. Це дебетові і кредитові трансферти.

При дебетовому трансферті одержувач грошей дає наказ дебетувати рахунок платника на відповідну суму і зарахувати її на свій банківський рахунок, тобто кредитувати рахунок одержувача.

При кредитовому трансферті наказ виходить від платника, який дає банку доручення кредитувати банківський рахунок одержувача грошей і дебетувати власний рахунок в своєму банку.

Чек - письмовий наказ клієнта банку, ведучому його поточний рахунок, про сплату певної суми грошей пред'явникові чека або іншій вказаній в чеці особі. Чеки можуть використовуватися юридичними і фізичними особами. Чеки можуть передаватися по індосаменту, тобто власник чека переуступає право отримання грошей по чеку іншій особі.

Можна обмежити право вилучення готівки з рахунку по чеку шляхом його кроссировання – проведення двох паралельних ліній на лицьовій стороні чека. Гроші в цьому випадку можуть бути зараховані на рахунок пред'явника чека тільки безготівковим шляхом.

Єврочеки – це стандартизовані чеки, що випускаються банками – членами міжнародних організацій єврочеків і супроводжуювані спеціальною гарантійною картою. Це дає право виписувати чеки при поїздках і отримувати по ним гроші у відділеннях зарубіжних банків – кореспондентів з пред'явленням гарантійної картки. Зараз єврочекова картка виконує наступні функції: гарантує оплату чека в межах встановленого ліміту; можуть використовуватися у вигляді дебет-карти для зняття готівки в мережі банківських автоматів.

Єврочеки можуть виписувати у валюті країни перебування. Даний вид чеків приймається до оплати в установах 40-країн Європи і Північної Африки.

В ході розвитку карткових систем виникли різні види пластикових карток, що розрізняються призначенням, функціональними і технічними характеристиками.

З погляду механізму розрахунків виділяються двосторонні і багатобічні системи.

Двосторонні картки виникли на базі двосторонніх угод між учасниками розрахунків де власники карток можна випробувати їх для покупки товарів в замкнених мережах, контрольованих емітентом карток (універмаги, бензоколонки).

Багатобічні системи надають власникам карток можливість купувати товари в кредит у різних торговців і організацій, які визнають ці картки як платіжний засіб. По ним можуть отримувати касові аванси, користуватися банкоматами.

По функціональних характеристиках розрізняють кредитні і дебетові картки.

Кредитні картки пов'язані з відкриттям лінії, що дає власникові користуватися кредитом при покупках товарів.

Дебетові картки призначені для отримання готівки в банкоматах або покупки товарів з розрахунком через електронні термінали. Гроші при цьому списуються з рахунку власника картки.

Платіжні картки – загальна сума боргу повинна погашатися повністю протягом певного часу після отримання виписки без права продовження кредиту.

Банківські кредитні картки призначені для покупки товарів і використання банківського кредиту, а також для отримання авансів в готівковій формі. Головна особливість – відкриття банком кредитної лінії, яка використовується автоматично при покупці або ж отримання кредиту в грошовій формі. Кредитна лінія діє у встановленому ліміті. Іноді вона може застосовуватися для пільгової оплати деяких видів послуг, а також для отримання грошей в банкоматах. *Індивідуальні* видаються окремим клієнтам банку і можуть бути стандартні і *золоті*. Останні призначаються для осіб з високою кредитоспроможністю і передбачають безліч пільг для користувачів. *Корпоративна картка* видається організації, яка на основі цієї картки можуть видавати індивідуальні картки вибраним особам. Їм відкриваються персональні рахунки, «прив'язані» до корпоративного рахунку несе організація, а не індивідуальні власники корпоративних карток.

Картки туризму і розваг (T & E cards). Це «платіжні» картки. Вони випускаються компаніями що спеціалізуються на обслуговуванні вказаної сфери (Американ Експрес). Картки приймаються для оплати товарів і послуг; надають власникам різні пільги по бронюванню авіаквитків, номерів в готелях, отриманню знижок з ціни товарів, страхуванню життя.

У цих карток відсутній разовий ліміт на покупки; але є обов'язок власника картки погасити заборгованість протягом місяця без права пролонгувати кредит. У разі прострочення платежу з власника стягується підвищений відсоток.

Картки для покупки через термінали в торгових крапках (POS-cards). Дебетова картка. Вони «прив'язані» до чекового або ощадного рахунку власника картки і не передбачають надання кредиту. Картка POS виконує функції банківського чека, але її застосування надійніше, оскільки ідентифікація власника проводиться у момент здійснення операції і гроша перераховуються на банківський рахунок торгового підприємства негайно. *Дебетові картки приватних мереж*. Їх випускають банки, які беруть участь в регіональних системах торгових терміналів. Їх привертає непотрібність оплати комісії за передачу інформації по загальних комунікаціях.

Чекова гарантійна картка видається для гарантії платежу і базується на кредитній лінії, яка дозволяє власникові рахунку користуватися кредитом по овердрафту. Виникнення дебетового сальдо при оплаті чека на суму, що перевищує залишок на поточному рахунку клієнта банком. При цьому банк гарантує торговцеві отримання грошей по чеку в межах встановленого ліміту в тому випадку, якщо на рахунку чекодавця відсутня необхідна сума.

Правила користування:

1. Підписи на картці і чеці повинні бути ідентичні;
2. Сума чека не повинна перевищувати ліміт, вказаний на картці.

3. Якщо сума чека перевищує суму коштів, на рахунку, з власника стягується комісія і відсоток з оведрафту.

Ще одна класифікація пластикових карток пов'язана з їх технологічними особливостями. Існує 2 види карток – з магнітною смугою і з вбудованою мікросхемою.

Картки з магнітною смугою мають на обороті магнітну смугу, де записані дані, необхідні для ідентифікації особи власника при її використанні. Коли картка вставлена у відповідний пристрій, індивідуальні дані власника передаються по комунікаційних мережах для отримання дозволу на здійснення операції.

На картках крупних асоціацій «Віза» магнітна смуга має декілька доріжок для фіксації необхідних відомостей в закодованій формі. На одній з доріжок записаний персональний ідентифікаційний номер – ПІН – код.

Картка з мікросхемою. Вбудована в картку мікросхема є хранителем інформації, яка записується заздалегідь, а потім може оновлюватися у момент здійснення операції. Це розширює функціональні можливості картки і підвищує її надійність. На основі записаних в чіпі відомостей операція по картці може здійснюватися в автономному режимі off-line, тобто без безпосереднього зв'язку з центральним процесором банку, оскільки картка сама зберігає в пам'яті суму коштів, що є на банківському рахунку. Якщо ліміт перевищений, операція не відбудеться. Якщо ж сума операцій менше суми ліміту, то у момент її здійснення сума ліміту зменшуватиметься, і записується новий залишок. При внесення грошей на рахунок ліміт відновлюється, про що робиться новий запис в мікросхемі. Інформаційні можливості смарт-карты значно більше в тис.біт, з можливістю подальшого розширення в 2-4раза.

Використання таких карток дозволяє:

1. Оперативне оновлення даних в пам'яті мікропроцесора;
2. Висока надійність (чіп має декілька ступенів захисту і підроблювати інформацію практично неможливо).
3. При неправильному введенні ПІН-кода чіп руйнується і картка не може використовуватися.

Незручним при використанні є: висока вартість (у 5-7 разів вище); відсутність пристроїв для зчитування.

Вигоди використання кредитних карт.

1) Для власників карток:

- 1) зручність користування;
- 2) автоматичне надання банківського кредиту;
- 3) можливість відстрочити погашення довга;
- 4) регулярне отримання повної інформації про проведені операції.
- 5) покупець користується кредитом без стягування відсотка від 4 до 8 тижнів (залежно від білінгового циклу).

2) Для торговців:

- 1) розширення продажів і залучення нових покупців;
- 2) можливість надання кредиту без використання відповідних засобів і введення спеціальних систем обліку;
- 3) зниження ризику.

Для отримання кредитної картки необхідно надати заявку. Форма заявки розробляється кожним банком індивідуально, виходячи зі встановлених правил і критеріїв. Критеріїв оцінки прийнятності заявки може більше множини але основними є такі: розмір місячного доходу; поточна сума непогашених боргів; володіння нерухомістю; термін проживання на одному місці; частота переходу з однієї роботи на іншу; частота недавніх звернень за отриманням кредиту з інших джерел.